



حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

مناسک خاص حج

گردآورنده: حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری

معاونت فرهنگی

مدیریت امور آموزشی و فرهنگی

بهمن ۱۴۰۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست موضوعات:

جلسه اول: اقسام حج و شرایط وجوب آن.....	۴
جلسه دوم: نیابت در حج	۱۴
جلسه سوم: اعمال حج تمتع	۲۱
جلسه چهارم: طواف عمره تمتع	۳۱
جلسه پنجم: نماز طواف	۴۶
جلسه ششم: سعی	۴۹
جلسه هفتم: تقصیر -از تقصیر تا احرام حج	۵۴
جلسه هشتم: احرام حج تمتع	۵۷
جلسه نهم: وقوف در مشعرالحرام	۶۱
جلسه دهم: اعمال منا در روز عید قربان	۶۴
جلسه یازدهم: (واجبات منی) ۲	۶۸
جلسه دوازدهم: حلق و تقصیر	۷۲
جلسه سیزدهم: (واجبات منی) (۴)	۷۳
جلسه چهاردهم: رمی جمرات روزهای یازدهم و دوازدهم	۷۶
جلسه پانزدهم: اعمال مکه	۸۱
جلسه شانزدهم: احکام مواردخاص در عمره و حج	۸۳

جلسه اول: اقسام حج و شرایط وجوب آن

حج سه قسم است: تمتع، قران و افراد.

تمتع وظیفه کسانی است که چهل و هشت میل که شانزده فرسخ است از مکه دور باشند. قران و افراد بر غیر آنها واجب می‌شود و این تفصیل در حجة الاسلام است.

صورت حج افراد و عمره مفرده و بعض مسائل مربوطه آنها

مسئله ۱- صورت حج افراد عین صورت حج تمتع است با یک فرق که در حج تمتع هدی باید ذبح کند و در حج افراد واجب نیست ولی استحباب دارد.

مسئله ۲- صورت عمره مفرده- که باید کسی که حج تمتع او بدل به حج افراد شد بعد از حج به جا آورد- آن است که خارج شود به ادنی الحل، و افضل آن است که از «جعرانه» یا «حدیبیه» یا «تنعیم» که از همه نزدیکتر به مکه است مُحرم شود، و بیاید به مکه و طواف کند و نماز آن را بخواند و سعی بین صفا و مروه بکند و تقصیر کند یا سر تراشد و طواف نساء به جا آورد و نماز طواف بخواند.

مسئله ۳- عمره مفرده با عمره تمتع که تفصیلاً خواهد آمد، در صورت فرق ندارند مگر در سه چیز:

اول: آنکه در عمره تمتع باید تقصیر کند؛ یعنی از مو یا ناخن خود باید بگیرد، و سر تراشیدن جایز نیست و در عمره مفرده مخیر است بین سر تراشیدن و تقصیر؛

دوم: آنکه در عمره تمتع طواف نساء ندارد و در عمره مفرده دارد؛

سوم: آنکه میقات عمره تمتع یکی از مواقیت پنجگانه است، و میقات عمره مفرده ادنی الحل است و جایز است از یکی از مواقیت پنجگانه مُحرم شود.

مسئله ۴- کیفیت افعال حج افراد از احرام و وقوفین و اعمال منی و اعمال مکه عین کیفیت حج تمتع است، و در احکام مشترک هستند، و کیفیت افعال عمره تمتع از احرام و طواف و سایر اعمال عین کیفیت عمره مفرده است.

مسئله ۵- عمره تمتع را اگر کسی به جا بیاورد کافی است از عمره مفرده.

مسئله ۶- کسی که وظیفه اش حج تمتع است مثل اشخاصی که از مکه شانزده فرسنگ شرعی دور باشند، اگر استطاعت برای عمره داشته باشند و برای حج نداشته باشند عمره مفرده بر آنها واجب نیست مثل اشخاصی که به نیابت حج می‌کنند، گرچه احتیاط آن است که به جا آورد.

مسأله ۷- کسی که مُحْرَم شد به احرام عمره مفرده، حرام می‌شود بر او جمیع چیزهایی که در احرام تمتع گفته شد، و بعد از آنکه تقصیر کرد یا سر تراشید همه چیز بر او حلال می‌شود مگر زنها، و بعد از آنکه طواف نساء را با نمازش به جا آورد زن هم بر او حلال می‌شود.

مسأله ۸- طواف نساء را در عمره مفرده باید بعد از تقصیر یا سر تراشی به جا آورد.

مسأله ۹- کسی که به احرام عمره مفرده وارد مکه شد، اگر احرامش در ماههای حج بوده، جایز است که آن را عمره تمتع قرار دهد و دنبال آن حج تمتع به جا آورد و در این صورت هَدی بر او واجب می‌شود.

شرایط وجوب حج تمتع

حج تمتع در کل عمر یک بار با شرایط زیر واجب می‌شود:

۱. بلوغ

۲. عقل

۳. حریت

۴. استطاعت

اقسام استطاعت:

۱. استطاعت مالی

۲. استطاعت بدنی (صحت و توانایی)

۳. استطاعت طریقی (باز بودن راه و امنیت داشتن سفر)

۴. استطاعت زمانی (داشتن وقت کافی)

استطاعت مالی نیز به امور ذیل حاصل میشود:

- داشتن مخارج حج (رفت و برگشت و مخارج دیگر)

- داشتن ضروریات زندگی، مانند خانه مسکونی، وسیله سواری، لوازم منزل، پوشاک، ابزار و سایر نیازمندیها

- داشتن شغل یا ملک یا راه درآمد دیگری که پس از برگشت مجبور نشود به سختی زندگی کند.

شرط اول: بلوغ:

با چند شرط، حج واجب می‌شود و بدون وجود تمامی آنها حج واجب نیست.

۱. بلوغ

پس بر کودک حج واجب نیست.

مسئله ۱- اگر غیر بالغ حج به جا آورد صحیح است، هر چند از حجة الاسلام کفایت نمی‌کند.

مسئله ۲- اگر کودک ممیز برای حج مُحرم شود و در وقت درک مشعر الحرام بالغ باشد؛

قول اول: کفایت از حجة الاسلام می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. (آیت الله مکارم)

مسئله ۳- کسی که گمان می‌کرد بالغ نشده و قصد حج استحبابی کرد و بعد معلوم شد بالغ بوده،

قول اول: حج او کفایت از حجة الاسلام نمی‌کند مگر در صورتی که قصد وظیفه فعلیه را نموده و آن را بر حج ندبی

اشتباهاً تطبیق کرده باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: کفایت از حجه الاسلام می‌کند. (آیت الله سیستانی)

مسئله ۴- اذن ولی بچه ممیز در حج:

قول اول: لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

آیت الله مکارم اضافه کرده‌اند: ولی اگر تصرف در مال خود می‌کند، باید به اذن ولی باشد.

قول دوم: بعید نیست که در صحت آن اذن ولی معتبر باشد. (آیت الله سیستانی)

مسئله ۵- مستحب است ولی طفل غیر ممیز مُحرم کند او را و لباس احرام به او بیوشاند، و نیت کند که این طفل را

مُحرم می‌کنم برای حج یا این طفل را معتمر می‌کنم به عمره تمتع، و اگر می‌شود، تلبیه را تلقین کند به او، و الا

خودش به عوض او بگوید.

مسئله ۶- منظور از ولی در احرام

قول اول: کفیل بچه و نگهدار او است، اگر چه ولی شرعی نباشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

آیت الله مکارم اضافه کرده‌اند: غیر ولی شرعی باید به اذن ولی شرعی انجام دهد.

قول دوم: کسی است که حق حضانت و سرپرستی او را دارد، چه پدر و مادر او باشند و چه غیر آنها. (آیت الله

سیستانی)

مسئله ۷- بعد از آنکه طفل مُحرم شد یا او را مُحرم کردند باید ولی، او را از مُحرمات احرام بازدارد، و اگر ممیز

نیست، خود ولی باید او را از محرمات حفظ کند. (آیت الله سیستانی: این حکم در مورد احجاج صبی غیر ممیز

است.)

مسأله ۸- اگر طفل مُحْرَم شد محرمات احرام را به جا آورد:

کفاره صید بر ولی طفل است. (امام و آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

در صید کودک غیر ممیز بر عهده ولی اوست. (آیت الله سیستانی)

و در غیر صید دو قول است:

قول اول: کفاره ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب بر ولی کودک است. (امام خمینی)

طهارت از حدث در حال طواف کودک غیر ممیز

در طواف کودک غیر ممیز وضو لازم نیست. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

طهارت از خبث در حال طواف کودک غیر ممیز

قول اول: طهارت از خبث لازم نیست. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب باید بدنش تطهیر شود. (آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: در صورتی که تطهیر بدن او زحمتی نداشته باشد باید تطهیر شود. ولی در بچه های شیر خوار لازم نیست.

(آیت الله مکارم)

شانه چپ کودک غیر ممیز در طواف

قول اول: در طواف لازم نیست شانه چپ کودک غیر ممیز به طرف کعبه باشد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: باید در صورت امکان کودک را طوری طواف دهند که عرفاً طرف چپ او به طرف کعبه باشد. (آیت الله

سیستانی)

سعی و طواف کودک غیر ممیز در حال خواب

خواب بودن کودک در حال طواف و سعی مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم و سیستانی)

شرطیت ختان کودک غیر ممیز در طواف

اگر کودک ختنه نباشد، در اینکه طوافش صحیح هست یا نه، چند قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب طواف او باطل است. (امام)

قول دوم: طواف او باطل است. (آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: طواف او باطل نیست. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

پوشش دختر بچه در طواف

قول اول: بنابر احتیاط واجب پوشش او در حال طواف مانند زنان بالغ است. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: پوشش غیر ممیز لازم نیست و در ممیز نیز پوشاندن سر و گردن و پاها لازم نیست. (آیت الله سیستانی)

قربانی حج کودک

قول اول: بر عهده ولی اوست. (امام و آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: پول قربانی حج کودک غیر ممیز بر عهده ولی اوست. (آیت الله سیستانی)

۲. عقل

یکی از شرایط استطاعت حج عقل است، پس بر دیوانه حج واجب نیست.

اگر مجنون قبل از درک مشعر عاقل شود،

قول اول: کفایت از حجة الاسلام می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. (آیت الله مکارم)

س - شخصی که بعد از عمره تمتع دیوانه شده، آیا لازم است که او را برای حج مُحرم کنند و وظیفه چیست؟ (م ۱۰۳)

ج - لازم نیست، و بر دیوانه تکلیفی نیست.

س - زنی در عرفات در روز نهم دیوانه شد، او را به بیمارستان بردند و تا آخرین وقتی که می‌توانستند همراهان او در

مکه بمانند، باقی ماندند، خوب نشد، آیا شوهرش که با او است می‌تواند برای او نایب بگیرد، و یا خودش باقی اعمال

را انجام دهد یا نه؟ (م ۱۳۳)

قول اول: مجنون تکلیف ندارد و نمی‌تواند برای او نایب بگیرند، و اگر عاقل شد حکم اشخاص مُحرم دیگر را دارد.

(امام و آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

آیت الله مکارم اضافه کرده‌اند: در صورتی که سال اول استطاعت او باشد.

قول دوم: اگر پس از درک مسمای وقوف در عرفات دیوانه شده و سپس قدری به عقل آمده که اختیاری مشعر را

درک کند یا اضطراری مشعر با اختیاری یا اضطراری عرفه، پس حج او صحیح است. و اگر به عقل نیاید باید برای

تکمیل اعمال، شوهر برای او نایب بگیرد (آیت الله سیستانی)

س - شخصی پس از آنکه به مدینه مشرف شد جنون پیدا کرد، با توجه به اینکه سابقاً حج بر او مستقر شده است، آیا

می‌شود برای او نایب گرفت یا خیر، و اگر نشود، تبرع حج از او چه صورت دارد؟ (م ۱۴۵)

قول اول: نیابت و تبرع در فرض سؤال صحیح نیست. (امام و آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: اگر امید به بهبودی او نباشد، گرفتن نایب برای او مانعی ندارد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: باید پس از مرگ برای او نایب بگیرند. (آیت الله سیستانی)

س- شخصی بعد از احرام عمره تمتع دیوانه شده است، دوستان او بدون اجازه برای او نایب می‌گیرند و یا تبرعاً باقی اعمال او را انجام می‌دهند، آیا این اعمال برای شخص اول مجزی است و از احرام خارج می‌شود یا نه؟ و اگر پولی خرج شد، آیا می‌شود از ولی کسی که دیوانه شده گرفت یا نه؟

ج- نیابت مزبور کفایت نمی‌کند، و شخص اول همچنان در احرام باقی است، و پولی که خرج شده از مال کسی است که خرج کرده است و نمی‌تواند به دیگری رجوع کند، مگر آنکه مغرور شده باشد.

آیت الله مکارم افزوده‌اند: احتیاط آن است که ولی مجنون برای او نایب بگیرد که بقیه اعمالش را انجام دهد.

۳. استطاعت بدنی و طریقی

مسأله ۹- کسی که از جهت مالی مستطیع است و از جهت صحت بدن مستطیع نیست،

قول اول: می‌تواند در مال تصرف کند و خود را از استطاعت مالی هم خارج کند. (امام و آیت الله مکارم)

قول دوم: کسی که توانایی مالی دارد ولی توانایی مباشرت حج را ندارد و امید اینکه بتواند در آینده انجام دهد ندارد،

واجب است نایب بگیرد؛ و اگر مباشرت برای او حرج و مشقت داشته باشد، می‌تواند نایب بگیرد گرچه مباشرت

افضل است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب نمی‌تواند خود را از استطاعت خارج کند. (آیت الله خامنه‌ای)

اگر در سالی که استطاعت مالی دارد از جهت صحت بدن یا باز بودن راه استطاعت ندارد و در سالهای دیگر از آن

جهاث استطاعت پیدا می‌کند: (م ۲۴)

قول اول: می‌تواند در مال تصرف کند و خود را از استطاعت خارج نماید. (امام و آیت الله مکارم)

قول دوم: تصرف در مال جایز نیست و واجب است مال را حفظ کند و خود را از استطاعت خارج نکند. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب خود را از استطاعت خارج نکند. (آیت الله خامنه‌ای)

کسی که توانایی انجام حج یا رفتن به حج را ندارد مستطیع نیست. البته اگر قبلاً مستطیع شده و نرفته حج بر او مستقر گردیده و با فرض عدم توانایی و عدم امیدواری به بدست آوردن توانایی، باید نایب بگیرد که از طرف او حج را بجا آورد.

پس کسانی که با داشتن آلزایمر از نظر مالی و طریقی استطاعت دارند ولی توانایی انجام حج را ندارند حج بر ایشان واجب نشده است.

استفتائاتی از آیت الله مکارم
استطاعت مریض آلزایمری

پرسش: پدر من آلزایمر دارد و اکنون با پوشاک بزرگسالان زندگی می‌کند این در حالی است که ماه بعد عازم مکه خواهد بود آیا مکه رفتن او مشکلی خواهد داشت؟

پاسخ: در صورتی که برای او یا اطرافیان مشقت زیادی داشته باشد مستطیع نیست ولی می‌تواند برای او نایب بگیرند.
رفتن عقب مانده ذهنی به عمره

پرسش: اگر کسی مشکل ذهنی داشته باشد نتواند نماز بخواند یا اعمال عمره را نمیتواند انجام بدهد، آیا میتواند به حج برود اعمالش را انجام ندهد باید کس دیگری اعمالش را انجام بدهد یا لازم نیست؟

پاسخ: احتیاط آن است که او را به عمره نبرند.

بیماری فراموشی و استطاعت

پرسش: والدین این جانب نامشان برای حج تمتع درآمده است و مادرم به علت فراموشی شدیدی که دارد دکتر اجازه رفتن نداده است. آیا پدرم می‌تواند یکی از فرزندان را بجای مادرم به انتخاب خود ببرد؟

پاسخ: چنانچه مادر قبلاً مستطیع بوده و در رفتن به حج کوتاهی کرده و این بیماری ادامه دارد باید یک نفر از طرف او به حج برود و اگر پیش از این مستطیع نبوده است با رضایت او ممکن است یکی از فرزندان برای خود حج بجا آورند.

پرسش: خانم مستطیعی ثبت نام نموده و امسال نام او را اعلان کرده اند، ولی از آنجاکه متأسفانه پس از ثبت نام نابینا شده، فرزند خویش را جهت انجام حج نایب نموده است. آیا صرف نابینا شدن استطاعت را از بین می برد؟ ضمناً نامبرده همراه ندارد و قادر بر پرداخت هزینه همراه نیز نمی باشد

پاسخ: افراد نابینا اگر همراه نداشته باشند، معمولاً مستطیع نیستند و اگر قبلاً استطاعتی نداشته اند، لزومی ندارد کسی را به جا خود بفرستند؛ مگر این که خودشان مایل باشند.

انجام ندادن حج و عدم امکان مسافرت با هواپیما به خاطر کسالت در حال حاضر

پرسش: در صورتی که شخص مستطیع حج را بجا نیاورده و هم اکنون نیز به خاطر بیماری نتواند با هواپیما به حج برود، تکلیف چیست؟

پاسخ: شخصی که از سال ها قبل مستطیع بوده و فعلاً مسافرت با هواپیما، به خاطر کسالتی که دارد، برای او امکان پذیر نیست و عزیمت به این سفر روحانی با غیر هواپیما نیز ممکن نباشد، باید نایب بگیرد، مگر این که امید بهبودی داشته باشد، که باید صبر کند و اگر در این فاصله فوت کند، باید از اصل مال وی حج او را بجا آورند، ولی اگر از سال های قبل استطاعت نداشته، مستطیع نشده است.

انجام حج در صورت ضرر داشتن آن برای حمل

پرسش: زنی که حامله است و بچه ۶ ماهه داخل شکم دارد متخصص به او گفته نباید به حج برود ولی این خانم به حج رفته است؛ آیا حجش مورد قبول است؟

پاسخ: در صورت خوف ضرر نباید برود، ولی اگر سالم برگشته اند کفایت از حج واجبش می کند.

شرایط نیابت در حج

واجب است که مستطیع خودش حج را انجام دهد، پس حج شخص دیگر از طرف او به صورت تبرّع یا اجیر شدن کفایت نمی‌کند. البته اگر حج بر او مستقر شده و لیکن به علت بیماری و یا محصور شدن که امید زوال آن‌ها نرود یا به علت پیری‌ای که توانایی نداشته باشد یا موجب حرج بر او باشد، توانایی انجام حج را نداشته باشد (در این موارد) نایب گرفتن بر او واجب است.

شرایط نایب

در نایب اموری شرط است:

۱- عقل؛

۲- ایمان؛

۳- بلوغ.

نیابت غیر بالغ در حج واجب

در نیابت غیر بالغ در حج واجب دو قول است: ^۱

قول اول: بنابر احتیاط واجب مجزی نیست. (آیات عظام امام، سیستانی، خامنه‌ای)

قول دوم: مجزی نیست مطلقاً. (آیت الله مکارم)

نیابت غیر بالغ در حج مستحبی

اما در نیابت غیر بالغ در حج مستحبی دو قول است:

قول اول: نیابت صبی ممیز صحیح است. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

۴- وثوق؛

در مورد این شرط چند قول مطرح است.

قول اول: وثوق و اطمینان به انجام حج کافی است و پس از عمل اطمینان به صحت آن لازم نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: اگر خبر داد که از طرف او انجام داده و از خبرش وثوق و اطمینان حاصل نشد، در این صورت اکتفا به خبر دادن او اشکال دارد. (آیت الله سیستانی)

۵- معرفت به احکام و افعال حج ولو با ارشاد دیگری.

۶- ذمه نایب به حج واجبی در آن سال مشغول نباشد.

حکم نیابت مستطیع

دو بحث در اینجا مطرح است:

الف: حکم تکلیفی: نیابت شخصی که واجب الحج است جایز نیست و حرام می‌باشد مگر در دو صورت:

صورت اول: جاهل به استطاعت خود باشد؛ یعنی کسی نیابت را پذیرفته در حالی که به حسب واقع مستطیع بوده، ولی نمی‌دانسته است.

صورت دوم: کسی که غافل از استطاعت خودش بوده است؛ یعنی مسأله استطاعت به ذهن او خطور نکرده است. در این دو صورت پذیرش نیابت کار حرامی نخواهد بود.

ب: حکم وضعی پذیرش نیابت شخص مستطیع

بر فرض انجام، آیا این حج نیابتی صحیح واقع شده است یا نه؟ در آن چهار قول است: ۲

قول اول: حج نیابتی شخص مستطیع باطل است، حتی در صورت جهل و غفلت (نه برای خودش واقع می‌شود، نه برای منوب عنه). (امام)

قول دوم: حج نیابتی شخص مستطیع باطل است، مگر اینکه نایب از واجب بودن حج بر خود تا بعد از وقوفین یا بعد از اعمال حج بی‌خبر باشد که در این صورت بعید نیست که حج نیابتی او صحیح باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: اگرچه قبول نیابت کار حرامی بوده است، ولی عمل نیابتی او صحیح است و ذمه منوب عنه بری می‌شود. (آیات عظام سیستانی و مکارم).

۷- عدم معذوریت نایب در بعضی از اعمال

مقدمه اول: عذر دو نوع است:

۱. عذر طاری: مثل آن که در اثر ترافیک شدید به وقوف اختیاری مشعر نرسد.

۲. عذر غیر طاری: مثل خدمه‌ای که می‌دانند شب دهم باید با زن‌ها و معذورین از مشعر به منا بروند و وقوف اختیاری مشعر را درک نمی‌کنند؛ یعنی وظیفه ایشان وقوف اضطراری لیلی است.

مقدمه دوم: ترک بعضی از اعمال حج مبطل حج است؛ مثل طواف زیارت، و ترک بعضی از اعمال، مبطل نیست؛ مثل طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم.

نیابت معذور با عذر غیر طاری

در مورد حکم نیابت کسی که از قبل معذور بوده چهار قول است:

قول اول: نیابت او صحیح نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: نیابت او صحیح است مگر کسی که معذور در قرائت باشد که بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله مکارم)

قول سوم: چنانچه در اعمالی که در صحت حج دخالت ندارد مثل طواف نساء، بیتوته در منا، رمی روز یازدهم و دوازدهم معذور است، نیابت او صحیح است؛ البته نیابت کسی که نقص در مواضع سجده دارد مثل آن که یک دست یا یک پا ندارد و همچنین نیابت کسی که قرائتش صحیح نیست به احتیاط واجب نیابت او صحیح نیست و کفایت نمی‌کند. (آیت الله سیستانی)

نیابت معذور با عذر طاری

در این مورد چند قول است:^۳

قول اول: نیابت او اشکال دارد. (حضرت امام)

قول دوم: حکم نایب در عذر طاری مثل حکم منوب عنه است که در بعضی موارد حج صحیح و گاهی باطل است و نیابت کسی که در انجام بعضی از واجبات حج که ترک عمدی آن موجب بطلان نیست، مانند طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم اشکال ندارد. (آیت الله سیستانی)

۳. مناسک محشی، م ۱۰۷، شرط ۷ و م ۱۲۴ و ۱۲۵.

قول سوم: نایبی که در وقت قبول نیابت برای حج معذور نبوده است، لکن بعد از عقد اجاره در موقع عمل یا قبل از محرم شدن جزو معذورین شده، اگر عذر او منجر به نقص بعضی از اعمال نشود، نیابت او صحیح است، مثل اینکه در ارتکاب بعضی از تروک معذور شود، ولی اگر عذر او منجر به نقص در اعمال حج شود، در این صورت بطلان اجاره بعید نیست. و احوط اعاده عمره و حج برای منوب‌عنه می‌باشد و در مورد اجرت با منوب‌عنه مصالحه شود. (آیت الله خامنه‌ای)

بنابر این طبق این نظر در عذر طاری اگر منجر به نقص اعمال نشود، نیابت صحیح است و ذمه منوب‌عنه بری می‌شود.

قول چهارم: نیابت او صحیح است و کفایت می‌کند. ((آیت الله مکارم)

حکم نیابت همراه معذورین

اگر همراه معذورین حجش نیابتی باشد، دو حالت برای او متصور است:

حالت اول: همراه، بعد از استقرار معذورین، خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین می‌رساند، که در این صورت حج نیابتی او صحیح است.^۴ (همه مراجع عظام)

حالت دوم: همراه، بعد از استقرار معذورین، خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین نرساند، در این حالت دو صورت دارد:^۵

صورت اول: از قبل برای نایب معلوم بوده که ملزم به همراهی با معذورین است و متمکن از درک وقوف اختیاری مشعر نیست (عذرش طاری نبوده) در این صورت سه قول مطرح است:

قول اول: عدم صحت نیابت. (آیات عظام امام، خامنه‌ای)

قول دوم: صحت نیابت. (آیات سیستانی و مکارم)

صورت دوم: از قبل ملزم به همراهی با معذورین نبوده است (عذرش طاری است)، در این صورت دو قول است:

۴. مناسک محشی، م ۹۹۲.

۵. مناسک محشی، م ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۳۵، ۱۳۹ و ۱۵۹ - ۱۶۱.

قول اول: بنا بر احتیاط واجب نیابت او صحیح نیست و از منوب عنه کفایت نمی‌کند. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: نیابت او صحیح و مجزی است. (آیات سیستانی و مکارم)

نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر

بانوان و کسانی که معذورند از درک وقوف اختیاری مشعر الحرام - مثل بیماران، پیرمردان و اشخاص ضعیف و نیز همراهان آنها - اگر برای خودشان حج انجام می‌دهند می‌توانند مقداری از شب را در مشعر وقوف کنند و شبانه به منا بروند، ولی اگر حج آنها نیایی باشد آیا نیابت آنها صحیح است؟

اگر نایب زن باشد با توجه به اینکه بانوان در حالت اختیار و تمکن هم می‌توانند مقداری از شب دهم را در مشعر وقوف کنند و لازم نیست تا طلوع آفتاب بمانند، از این رو نیابت آنها صحیح است،^۶ ولی در صورتی که نایب غیر زن از معذورین مذکور باشد، دو حالت دارد:

حالت اول: اینکه عذر او طاری است مثل اینکه قبلاً بیمار نبوده و در ایام حج یا زمان وقوف به مشعر بیمار شده است، در این حالت دو قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب نیابت صحیح نیست و از منوب عنه کفایت نمی‌کند. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: نیابت صحیح است و از منوب عنه کفایت می‌کند. (آیات سیستانی و مکارم)

حالت دوم: اینکه عذر غیر طاری است؛ مثل پیری و ناتوانی و یا بیماری ای که از قبل بوده است، در این صورت نسبت به صحت نیابت سه قول است:^۷

قول اول: با توجه به اینکه از معذورین هستند و نمی‌توانند وقوف اختیاری در مشعر را درک کنند نیابت آنها صحیح نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای)

قول دوم: نیابت آنها صحیح است. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

۶. مناسک محشی، م ۱۳۸ و ۱۲۹۳.

۷. مناسک محشی، م ۱۲۶، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۳۹ و ۹۹۲.

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج واجب

کسانی که از قرائت صحیح معذور هستند و نمی‌توانند نماز خود را تصحیح کنند آیا می‌توانند در حج واجب نایب شوند؟

در این مسأله چند قول است:^۸

قول اول: نیابت و احرام صحیح نیست ولو تبرعاً، مگر آن که بتواند نمازش را تصحیح نماید. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب نیابتش صحیح و مجزی نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب عمل را به نیت منوب عنه تمام کند. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی

کسانی که از قرائت صحیح معذورند، آیا می‌توانند در حج و عمره مستحبی نایب شوند؟ در این مسأله چند قول است:^۹

قول اول: نیابت او صحیح نیست و اگر نایب شود اصلاً احرام صحیح واقع نمی‌شود. (حضرت امام) تذکر: اگر به عنوان رجاء ثواب انجام بدهد اشکال ندارد.

قول دوم: نیابت او در حج و عمره مستحبی صحیح است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب نیابتش صحیح و مجزی نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب عمل را به نیت منوب عنه تمام کند. (آیت الله مکارم)^{۱۰}

مماثلت

مماثلت بین نایب و منوب عنه شرط نیست.^{۱۱} (همه مراجع عظام)

نیابت ضروره

جایز است کسی که تاکنون به حج نرفته و مستطیع نیست، برای دیگری نایب شود.^{۱۲} (همه مراجع عظام)

۸. مناسک محشی، م ۸۰۱.

۹. مناسک محشی، م ۸۰۲؛ صراط النجاه، ج ۴، ص ۴۵، آیت الله تبریزی؛ استفتائات مناسک الحج و ملحقاتها، ص ۶۲، س ۱۱۸، آیت الله سیستانی؛ مناسک زائر، ص ۲۸، م ۵۲، آیت الله زنجانی؛ استفتائات حج (هزار مسئله) ص ۵۲، س ۱۳۲، آیت الله صافی؛ احکام و آداب حج، ص ۲۵۹، س ۶۶۱، آیت الله گلپایگانی؛ استفتائات حج و عمره، ص ۷۱، س ۱۲۱، آیت الله فاضل.

۱۰. استفتاء شفاهی از معظم له.

۱۱. مناسک محشی، م ۱۰۸.

۱۲. مناسک محشی، م ۱۰۸.

وظیفه نایب در تقلید

نایب طبق وظیفه خودش عمل کند. ولی اگر اجیر شده به کیفیت خاصی باید طوری عمل کند که مراعات وظیفه خودش و کیفیت ذکر شده بشود (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم).^{۱۳}

تذکر: آیت الله سیستانی یک مورد را استثناء کرده‌اند و فرموده‌اند: ولی اگر اجیر شده باشد که طبق نظر منوب عنه یا مستأجر عمل کنند، باید به همان نحو عمل کند مگر در صورت یقین به فساد عمل.

تذکر: سزاوار است که نایب احتیاط کند و طبق نظر مرجع تقلید خودش و مرجع تقلید منوب عنه عمل کند.

شرایط منوب عنه

در منوب عنه اموری شرط است:^{۱۴}

۱. اسلام.^{۱۵}
۲. متوفی بودن منوب عنه یا اگر زنده است، حج بر او مستقر شده باشد و به جهت پیری یا مرضی‌ای که امید خوب شدن ندارد، نمی‌تواند به حج برود.
تذکر: در حج استحبابی مورد دوم شرط نیست.

بلوغ منوب عنه

در صحت نیابت از غیر بالغ چند قول است:^{۱۶}

- قول اول: در منوب عنه بلوغ شرط نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)
قول دوم: نیابت از بچه خالی از اشکال نیست. (آیت الله مکارم)

ایمان در منوب عنه

در منوب عنه ایمان شرط نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۱۳. مناسک محشی، م ۱۴۸.

۱۴. مناسک محشی، م ۱۰۸.

۱۵. مناسک محشی، م ۱۰۶.

۱۶. مناسک محشی، م ۱۰۸.

جلسه سوم: اعمال حج تمتع

حج تمتع دو بخش است:

۱. عمره تمتع

۲. حج تمتع

فهرست اعمال عمره تمتع

۱. احرام؛

۲. طواف؛

۳. نماز طواف؛

۴. سعی بین صفا و مروه،

۵. تقصیر.

فهرست اعمال حج تمتع

۱. احرام؛ در شهر مکه

۲. وقوف در عرفات؛ از ظهر روز نهم ذیحجه تا مغرب آن روز

۳. وقوف در مشعرالحرام؛ شب عید قربان (شب دهم ذیحجه)

۴. اعمال منا در روز عید قربان

الف) رمی جمره عقبه؛

ب) قربانی؛

ج) حلق یا تقصیر

۵. بیتوته در منا؛ ماندن شبهای یازدهم و دوازدهم ذیحجه و برای عدهای شب سیزدهم

۶. رمی جرات ثلاث در روزهای یازدهم و دوازدهم ذیحجه و برای عدهای روز سیزدهم

۷. اعمال مکه

الف) طواف زیارت

ب) نماز طواف زیارت

ج) سعی بین صفا و مروه

د) طواف نساء

ه) نماز طواف نساء

احرام عمره تمتع

۱. مکان احرام

مکان احرام عمره تمتع میقات است، و میقات مکانی است که برای احرام معین شده که عبارت است از: مسجد شجره، جُحفه، وادی عقیق (ذات عرق)، قرن المنازل و یلملم.

میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره)

در مورد احرام در مسجد شجره چند قول است :

قول اول: احرام از داخل مسجد شجره احتیاط مستحب است و احرام از محاذی مسجد از سمت راست و چپ کفایت می‌کند. (آیت الله مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب داخل مسجد محرم شود و قسمت‌های توسعه یافته نیز مجزی است، ولی قسمت قدیمی بهتر است. (امام، آیت الله سیستانی)

قول سوم: واجب است در داخل مسجد محرم شود و احرام خارج از مسجد کفایت نمی‌کند. (آیت الله خامنه‌ای)

طریقه احرام بانوان معذور در میقات شجره

۱. در صورت امکان در حال عبور از مسجد محرم شوند؛ یعنی از یک در وارد و از در دیگر خارج شوند. و در حال حرکت تلبیه را بگویند.

۲. با نذر در مدینه (یا قبل از رسیدن به میقات) محرم شوند.

صیغه نذر: «لله علیّ ان اُحرم من هذا المكان»؛ برای خدا بر عهده من است که از این مکان محرم شوم.

اذن شوهر در نذر زن

آیا اذن شوهر در صحت نذر زن شرط است یا نه؟ در این مسأله سه قول است:

قول اول: نذر زن باید با اذن شوهر باشد مطلقاً. (امام)

قول دوم: اگر نذر زن مزاحم حق شوهر نباشد، اجازه لازم نیست. (آیات عظام سیستانی، مکارم)

قول سوم: اگر شوهر حضور دارد، بنابر احتیاط واجب باید نذر زن با اجازه او باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

۲. مستحبات پیش از احرام

۱. از اول ماه ذی القعدة و اگر از این تاریخ نتوانست، از اول ذی الحجه، موی سر و صورتش را کوتاه نکند.

۲. پیش از احرام بدن خود را پاکیزه کند و ناخن و شارب خود را بگیرد.

۳. پیش از احرام در میقات غسل کند و چنانچه نتواند در میقات غسل کند یا خوف آن داشته باشد که در آنجا نتواند غسل کند، می تواند پیش از میقات، مثلاً در مدینه غسل کند.

۳. واجبات احرام

واجبات احرام عبارت است از: (۱) نیت؛ (۲) تلبیه؛ (۳) لباس احرام

الف) نیت

مستحب است نیت احرام بر زبان جاری شود، چنانچه در «عروه الوثقی» چنین آمده است:

«یستفاد من جملة من الأخبار استحباب التلفظ بالنية والظاهر تحققه بأی لفظ كان» متن مذکور مورد وفاق همه محشین عروه است.

نیت احرام: محرم می شود به احرام عمره مفرده و ترک می کنم همه کارهایی را که بر محرم حرام است قربةً إلى الله. در نیت امور زیر معتبر است:

۱. قصد عمل و قصد قربت و اخلاص.

۲. قصد ترک محرماتی که مبطل عمره و حج است.

۳. قصد ترک محرمات غیر مبطل عمره و حج؛ که در لزوم آن دو قول است:

قول اول: لازم است. (آیت الله مکارم)

قول دوم: لازم نیست. (امام و آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

نیت احرام: «محرم می شود به احرام عمره مفرده یا تمتع و ترک می کنم همه کارهایی را که بر محرم حرام است قربةً إلى الله».

ب) تلبیه (لبیک گفتن)

در حقیقت تلبیه به منزله اجابت دعوت پروردگار مهربان است که مکلفان را به حج فراخوانده است، از این رو شایسته است که ذکر تلبیه با خضوع و خشوع کامل اداء شود. (آیت الله خامنه‌ای)

صورت تلبیه: «لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک، إنَّ الحمد و النعمة لک و الملك لا شریک لک لبیک».

در گفتن جمله: «إنَّ الحمد و النعمة لک و الملك لا شریک لک» اختلاف وجود دارد:

قول اول: بنابر احتیاط واجب «إنَّ الحمد...» را بگویند، ولی لبیک آخر را نگویند. (آیت الله مکارم)

قول دوم: واجب نیست، اگرچه احتیاط مستحب است که آن جمله اضافه شود. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی)

زمان قطع تلبیه

زمان قطع تلبیه در عمره مفرده

حالت اول: از بیرون حرم می‌آید که در آن سه قول است:

قول اول: هنگام ورود به حرم باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: هنگام ورود به حرم بنا بر احتیاط واجب باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام امام، سیستانی)

حالت دوم: کسی که برای احرام عمره مفرده از مکه خارج شده است که در آن چهار قول است:

قول اول: هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای، مکارم)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند. (امام)

قول سوم: هنگام دیدن موضع خانه‌های قدیمی مکه باید تلبیه را قطع کند. (آیت الله سیستانی)

زمان قطع تلبیه در عمره تمتع

قول اول: بنا بر احتیاط واجب هنگام پیدا شدن خانه‌های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند. (امام)

قول دوم: هنگام پیدا شدن خانه‌های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول سوم: هنگام مشاهده موضع خانه‌های قدیم مکه به احتیاط واجب باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیت الله

سیستانی)

زمان قطع تلبیه در حج تمتع

قول اول: بنا بر احتیاط واجب تا ظهر روز عرفه بیشتر نگوید. (امام و آیت الله سیستانی)

قول دوم: واجب است تا ظهر روز عرفه بیشتر نگوید. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

ج) لباس احرام

سومین واجب احرام، پوشیدن دو جامه احرام برای مردان که یکی «لنگ» است و دیگری «رداء» که باید به دوش

ببندازند .

شرایط لباس احرام

تمام چیزهایی که در لباس نمازگزار شرط شده در لباس احرام نیز شرط است .

نازک و بدن‌نما نبودن لباس احرام

لنگ: لازم است جامه‌ای که لنگ قرار می‌دهد، نازک و بدن‌نما نباشد.

رداء: در رداء چند قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب بدن‌نما نباشد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: احتیاط مستحب آن است که بدن‌نما نباشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول اول: باید از حریر خالص نباشد. (آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب حریر خالص نباشد. (آیات عظام امام، مکارم، سیستانی)

گره زدن لنگ به گردن به نظر همه مراجع عظام به فتوا یا به احتیاط واجب جایز نیست، ولی درباره وصل کردن حوله با سنجاق و سوزن چند قول است:

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم)

آیت الله خامنه‌ای افزوده‌اند: مشروط به اینکه از عنوان ازار و رداء خارج نشود.

قول دوم: نسبت به ازار (لنگ) بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله سیستانی)

تطهیر یا تعویض لباس محرم

گاهی لباس محرم نجس می‌شود، آیا تطهیر یا تعویض آن واجب است؟

در این مسأله دو قول است:

قول اول: واجب است تطهیر یا تعویض کند. (آیت الله مکارم)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب باید تطهیر یا تعویض کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

۴. مستحبات هنگام احرام

در صورت امکان پس از نماز ظهر محرم شود و اگر ممکن نبود، پس از نماز واجب دیگر، مثلاً نماز مغرب یا عشاء و اگر آن هم ممکن نبود، پس از شش یا دو رکعت نماز مستحب احرام و نیز دعاهایی وارد شده که اگر بتواند بخواند خوب است.

۵. محرمات احرام

با گفتن تلبیه از محرمات احرام باید اجتناب کرد. و آنها ۲۴ مورد است که هجده مورد آن مشترک بین زنها و مردها است و چهار مورد اختصاصی مردها و دو مورد اختصاصی بانوان است.

محرمات مشترك بين مردان و زنان:

استعمال عطریات و بوی خوش

سرمه کشیدن

نگاه در آینه

روغن مالیدن به بدن

انگشتر به دست کردن جهت زینت

ناخن گرفتن

زدودن مواز بدن
کندن یا کشیدن دندان
بیرون آوردن خون از بدن، مثلاً زخم کردن آن
عقد برای خود یا دیگران
جماع و سایر تمتعات
استمناء

جدال (قسم خوردن به الله)
فسوق (دروغ، فخر فروشی و فحش دادن)
کندن درخت و گیاه منطقه حرم
کشتن جانوران ساکن در بدن

شکار صحرائی
سلاح در بر داشتن
*محرمات مخصوص مردان
استظلال

پوشاندن سر
پوشیدن لباس دوخته

پوشیدن چیزی که تمام روی پا را بگیرد؛ مثل کفش و جوراب

*محرمات مخصوص بانوان

پوشاندن صورت با روبند و امثال آن

پوشیدن زیور برای زینت؛ زیورآلاتی که قبلاً بر تن داشته لازم نیست بیرون آورد.

خشک کردن صورت با حوله و دستمال برای بانوان محرم
در این باره سه قول است: ۱۷

قول اول: اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: اگر حوله را بر روی همه صورت بیاندازد اشکال دارد و در غیر این صورت مانع ندارد. (آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام امام، سیستانی)

استفاده از ماسک توسط بانوان محرم^{۱۸}

در مورد استفاده بانوان محرم از ماسک از نظر حکم تکلیفی و وضعی کفاره، سه قول است:

قول اول: در حال ضرورت مانعی ندارد و کفاره ندارد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: جایز است مطلقاً و کفاره ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

پوشیدن دستکش برای بانوان^{۱۹}

قول اول: پوشیدن انواع دستکش برای بانوان محرم جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

قول دوم: پوشیدن قفازین برای بانوان محرم جایز نیست. (امام)

نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن محرم^{۲۰}

قول اول: بنابر احتیاط مستحب برای شوهر و دیگر محارم ظاهر نسازد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: نباید به مردها حتی شوهر خود نشان دهد. (سایر مراجع عظام)

نگاه در آینه^{۲۱}

۱. به قصد زینت: جایز نیست. (همه مراجع عظام)

۲. بدون قصد زینت، در آن دو قول است:

قول اول: جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، مکارم)

قول دوم: احتیاط در ترک است. (امام)

کفاره چرب کردن بدن در حال اضطرار^{۲۲}

در صورت اضطرار چرب کردن بدن مانعی ندارد، ولی در مورد کفاره آن پنج قول است:

۱۸. مناسک محشی، م ۴۲۹.

۱۹. مناسک محشی، م ۳۵۳.

۲۰. مناسک محشی، م ۳۹۳.

۲۱. مناسک محشی، م ۳۶۳ - ۳۶۸.

۲۲. مناسک محشی، م ۳۹۷ و ۴۰۰.

قول اول: کفاره ندارد مطلقاً. (آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب کفاره دارد مطلقاً. (آیت الله مکارم)

قول سوم: در فرض معطر بودن کفاره دارد. (امام)

قول چهارم: در فرض معطر بودن بنابر احتیاط واجب کفاره دارد. (آیت الله سیستانی)

خوردن و بوییدن میوه‌های خوشبو^{۲۳}

۱. خوردن میوه‌های خوشبو جایز است. (همه مراجع عظام)

۲. در مورد بوییدن میوه‌های خوشبو دو قول است:

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی)

استظلال از تنعیم تا مسجد الحرام^{۲۴}

قول اول: مانعی ندارد. (آیات عظام امام و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن^{۲۵}

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام و مکارم)

قول دوم: احتیاط واجب در ترک استظلال است. (آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

استظلال در شب^{۲۶}

قول اول: جایز است. (امام)

قول دوم: تنها در صورت باران جایز نیست. (آیت الله مکارم)

قول سوم: اگر شب بارانی باشد کفاره دارد و بنابر احتیاط واجب استظلال جایز نیست. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب در شبهای بارانی و سرد به خاطر تحفظ از باران و سرما جایز نیست. (آیت الله خامنه‌ای)

۲۳. مناسک محشی، م ۳۴۰.

۲۴. مناسک محشی، م ۵۰۹ و ۵۱۰.

۲۵. مناسک محشی، م ۴۹۰ و ۴۳۸.

۲۶. مناسک محشی، م ۴۴۴ و ۴۸۵.

قول اول: یک گوسفند بنا بر احتیاط واجب. (امام خمینی و آیت الله جوادی)

قول دوم: باید یک گوسفند کفاره بدهد. (سایر مراجع عظام)

استفاده از کمر بند دوخته برای مردان در حال احرام^{۲۸}

قول اول: جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (امام)

ساعت مچی با بند دوخته

در مورد استفاده از ساعت مچی با بند دوخته برای مردان در حال احرام دو قول است:^{۲۹}

قول اول: اشکال ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب از ساعتی که بند دوخته دارد اجتناب کند. (امام)

سقوط حرمت و وجوب کفاره

حرمت عمل، حکم تکلیفی است و وجوب کفاره، حکم وضعی است.

چنانچه ارتکاب محرمات از روی ناچاری و با عذر باشد، حکم تکلیفی برداشته می‌شود، ولی حکم وضعی همچنان باقی است، یعنی هر چند آن عمل به جهت معذور بودن مکلف گناه محسوب نمی‌شود، ولی وجوب کفاره ساقط نمی‌گردد؛ مانند:

زیر سایه رفتن یا ماشین سقفدار سوار شدن در حالی که ماشین دیگری وجود ندارد و برای زائر نیز این امکان وجود ندارد تا با وسیله‌ای دیگر برود. در اینجا حرکت زیر سایه بان حرام نیست، ولی کفاره یک گوسفند واجب است. پوشیدن لباس دوخته برای کسی که به جهت مشکلی ناچار است لباس دوخته بپوشد، مثل بیماری که باید جوراب یا دستکش طبی دوخته بپوشد.

* استفاده از کرم معطر برای کسی که به جهت بیماری پوستی باید در حال احرام مورد استفاده قرار بگیرد.

شرایط حیوانی که به عنوان کفاره ذبح می‌شود

حیوانی که به عنوان کفاره ذبح می‌شود لازم نیست شرایط حیوان قربانی را داشته باشد. مثلاً اگر حیوان لاغر هم ذبح کند کافی است، اما احتیاط مستحب است که آن شرایط را نیز داشته باشد.

۲۷. مناسک محشی، م ۴۴۸ و ۴۴۴.

۲۸. مناسک محشی، م ۳۴۷.

۲۹. مناسک محشی، م ۳۴۷.

محل ذبح کفاره

محل ذبح کفاره محرّمات احرام عمره مکه است.

و محل ذبح کفاره محرّمات احرام حجّ منا است و چنانچه در آنجا ذبح نکند و در محل خود ذبح کند، کفایت می‌کند.

مصرف کفاره

مصرف کفاره محرّمات احرام فقراء هستند، یعنی باید به افراد فقیر داده شود. و فقیر کسی است که خرج سال خود را نمی‌تواند تأمین کند.

جلسه چهارم: طواف عمره تمتع

واجبات طواف

واجبات طواف دو قسم است:

قسم اول: شرائط طواف کننده: یعنی چیزهایی که شرط صحت طواف است که عبارتند از:

۱- نیت

۲- طهارت از حدث اکبر مثل جنابت و حیض و نفاس، و حدث اصغر یعنی باید با وضو باشد.

۳- طهارت از خبث (پاکی بدن و لباس)

۴- ختنه بودن مردها

۵- ستر عورت و رعایت شرایط ساتر

قسم دوم: مقومات طواف: یعنی چیزهایی که تشکیل دهنده حقیقت طواف است که عبارتند از:

۱- شروع از حجرالاسود؛

۲- ختم نمودن هر دوری به حجرالاسود؛

۳- خانه کعبه سمت چپ طواف کننده واقع شود؛

۴- داخل کردن حجر اسماعیل در طواف؛

۵- بودن طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (اختلافی)؛

۶- خروج طواف کننده از خانه و آنچه از آن محسوب می شود؛

۷- آن که هفت شوط باشد، نه کمتر و نه زیادت.

طهارت از حدث

مقدمه

مسئله ۱: در هیچ یک از اعمال حج و عمره طهارت از حدث و خبث شرط نیست مگر در طواف و نماز آن.

مسئله ۲: طهارت از حدث در طواف واجب و نماز آن، شرط واقعی است؛ یعنی عالم و جاهل و ناسی در آن مساویند.^{۳۰}

فرع اول: شک در حدوث حدث، اگر کسی شک دارد که وضویش باطل شده یا نه؟ بنابر طهارت گذارد و لازم نیست تجدید وضو کند.^{۳۱}

اگر خانمی بعد از طواف و نماز آن شک کند که در اثنای طواف حائض شده یا پس از آن، طواف و نمازش صحیح است.

فرع دوم: شک در تحصیل طهارت (غسل، وضو و تیمم)، که سه حالت دارد:

۱. قبل از طواف: باید طهارت را تحصیل کند.

۲. در اثنای طواف: باطل است.

۳. بعد از طواف: طوافی که انجام داده، صحیح است، ولی برای نماز طواف باید تحصیل طهارت کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم).^{۳۲}

فرع سوم: عروض حدث در اثنای طواف که سه صورت دارد:^{۳۳}

صورت اول: اینکه حدث قبل از رسیدن به نصف طواف (۳/۵ شوط) حادث شده، که در این صورت دو قول است:

قول اول: در مورد حدث اکبر، طواف باطل است، و در مورد حدث اصغر بنابر احتیاط واجب طواف را تمام کند و اعاده نماید. (امام)

قول دوم: طواف باطل است و باید پس از وضو یا غسل طواف را از اول به جا آورد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

صورت دوم: حدث پس از تمام شدن شوط چهارم، حاصل شده که در این باره دو قول است:

۳۰. مناسک محشی، م ۵۴۸.

۳۱. مناسک محشی، م ۵۵۵.

۳۲. مناسک محشی، م ۵۵۷.

۳۳. مناسک محشی، م ۵۴۹ - ۵۵۰.

قول اول: باید طواف را قطع کند و پس از طهارت از همانجا که قطع کرده تمام کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

آیت‌الله خامنه‌ای افزوده‌اند: چنانچه موالات زائل شده باشد، طواف را احتیاطاً تکمیل و اعاده کند و می‌تواند از طواف قبل اعراض نموده و آن را اعاده کند.

قول دوم: اگر حدث بدون اختیار باشد، بعد از طهارت، طواف را تکمیل می‌کند و اگر با اختیار باشد، احتیاطاً اتمام و اعاده کند. (آیت‌الله سیستانی)

صورت سوم: عروض حدث در حد فاصل بین سه شوط و نیم و قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده، که در این صورت سه قول مطرح است:

قول اول: طواف را قطع نموده و پس از تحصیل طهارت از همانجا که قطع کرده ادامه دهد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

همچنین آیت‌الله خامنه‌ای حکم مذکور در هر دو مورد را در صورتی فرموده‌اند که با تحصیل طهارت موالات اشواط طواف به هم نخورد و الا بنا بر احتیاط واجب طواف قبلی را تکمیل و یک طواف جدید به جا آورد و می‌تواند به جای آن یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام به جا آورد و در هر صورت می‌تواند طواف قبلی را رها نموده و طواف جدیدی را شروع کند.

قول دوم: طوافش باطل است و باید پس از تحصیل طهارت آن را دوباره انجام دهد. (آیت‌الله سیستانی)

قول سوم: در مورد حدث اکبر طواف باطل است، و در مورد حدث اصغر به احتیاط واجب طواف را تمام کرده و اعاده کند. (امام)

اکتفا به طواف واحد در موارد وجوب تکمیل و اعاده

در برخی از موارد مکلف باید (به فتوا یا احتیاط واجب) طواف را تکمیل و اعاده کند.

در این که آیا می‌تواند یک طواف به نیت اعم از اتمام و اعاده به جا آورد؟ چهار قول است:^{۳۴}

قول اول: این عمل صحیح نیست. (امام)

قول دوم: به احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت‌الله سیستانی)

قول سوم: صحیح است. (آیت الله خامنه‌ای)

قول چهارم: بهتر آن است که طواف اول را رها کرده و طواف دیگری شروع کند. (آیت الله مکارم)

انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع پس از تقصیر و قبل از گذشتن وقت تدارک

در این باره دو قول است: ۳۵

قول اول: اعاده طواف و نماز آن کافی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: از احرام خارج نشده، علاوه بر اعاده طواف و نماز آن، اعاده سعی و تقصیر لازم است. (آیت الله سیستانی)

انکشاف بطلان وضو، بعد از اتمام حج

اگر بعد از اتمام حج متوجه شود که طریقه وضو گرفتن او باطل بوده، در مورد وظیفه اش نسبت به اعمال انجام داده

شده دو قول است: ۳۶

قول اول: با تدارک طواف‌ها و نماز آنها، حج او صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: اگر زمان تدارک گذشته، حج و احرام او باطل است و اگر زمان تدارک باقی باشد، مانند این که طواف حج

باطل بوده و هنوز ماه ذی الحجه تمام نشده، طواف و اعمال مترتبه را اعاده کند و اگر متمکن از مباشرت نیست، برای

آن اعمال نایب بگیرد و نباید اعاده غیر از طواف نساء از ماه ذی الحجه. و در فرض جهل به حکم با عدم امکان

تدارک، بنابر احتیاط واجب باید یک شتر کفاره بدهد. (آیت الله سیستانی)

مسئوس و مبطون نسبت به طواف و نماز آن ۳۷

۱. وظیفه مسئوس و مبطون

حالت اول: وقتی دارد که در آن وقت می‌تواند طواف و نماز را با طهارت انجام دهد، باید آن وقت را انتخاب کند.

(آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

حالت دوم: فقط مقداری از طواف و نماز را می‌تواند بدون خروج قطرات بول انجام دهد که در آن چند قول است:

۳۵. مناسک محشی، م ۶۴۷.

۳۶. ر.ک: مناسک محشی، م ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۴۷ و ۱۳۶۲.

۳۷. مناسک محشی، م ۷۳۸ - ۷۴۰ و ۷۵۰.

قول اول: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، مادامی که خروج بول به صورت طبیعی نباشد و یا حدثی غیر از آنچه مستند به بیماری اوست از او سر بزند. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف بخواند برای طواف و نماز یک وضو کافی است، و در غیر این صورت باید یک وضوی دیگر برای نماز بگیرد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: اگر حرج و مشقت نباشد در اثنای عمل تجدید وضو لازم است وگرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

وظیفه مستحاضه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن

۱. مستحاضه قلیله

در این که مستحاضه قلیله در صورت استمرار خون برای هر کدام از طواف و نماز آن باید وضو بگیرد یا نه، چند قول است:^{۳۸}

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید یک وضو بگیرد. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام از طواف و نماز، یک وضو بگیرد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

۲. مستحاضه متوسطه

در رابطه با وظیفه مستحاضه متوسطه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن چند قول است:

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن یک غسل و یک وضو. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام از طواف و نماز، یک وضو بگیرد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: یک غسل قبل از طواف، و برای هر کدام از طواف و نماز بنابر احتیاط واجب یک وضو بگیرد. و چنانچه برای نمازهای یومیه در آن روز غسل انجام داده باشد، لازم نیست برای طواف و نماز آن دوباره غسل کند. (آیت الله سیستانی)

۳. مستحاضه کثیره

در رابطه با وظیفه مستحاضه کثیره برای طواف و نماز آن چند قول است:^{۳۹}

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید غسل کند و وضو بگیرد، مگر آن که از وقت غسل اول تا آخر نماز خون در باطن هم قطع باشد، که در این صورت لازم نیست برای نماز غسل کند. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: اگر غسل نمازهای یومیه خود را به موقع به جا آورد، غسل دیگری بر او واجب نیست و به احتیاط مستحب وضو بگیرد. (آیت الله مکارم نظر اخیرشان)

۳۸. مناسک محشی، م ۷۲۵ و ۷۲۷.

۳۹. مناسک محشی، م ۷۲۵.

قول سوم: اگر خون مستمر باشد که بیرون آمدن خون از پنبه منقطع نشود یک غسل کافی است و اگر مستمر نباشد، بلکه به نحوی باشد که بتواند پس از طواف با غسلی دیگر نماز را انجام دهد در حالی که خون بیرون نروده باشد، در این صورت اگر پس از غسل و انجام طواف خون بیرون نیامده بود می‌تواند با همان غسل نماز را بخواند و اگر بیرون آمده بود به احتیاط واجب برای نماز دوباره غسل کند. (آیت الله سیستانی)

وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس در طواف و نماز

اگر ظاهر فرج آلوده به خون باشد به اتفاق مراجع عظام واجب است آن را تطهیر کند، ولی نسبت به تعویض یا تطهیر پنبه چند قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب پنبه را تطهیر یا تعویض نماید. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: تطهیر یا تعویض پنبه لازم نیست، اگرچه احتیاط مستحب است. (آیت الله مکارم)

قول سوم: در استحاضه قلیله و متوسطه تطهیر یا تعویض پنبه احتیاط مستحب است، ولی در استحاضه کثیره احتیاط واجب است. (آیت الله سیستانی)

طهارت بدن و لباس از نجاست

بدن و لباس هنگام طواف باید پاک باشد و طواف با بدن و لباس نجس اگر از روی علم و عمد باشد، باطل است.

نجس شدن بدن و لباس در حال طواف

اگر در حال طواف نجاستی به بدن یا لباس او عارض شود پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم) ^{۴۰}

آیت الله خامنه‌ای افزوده‌اند: به شرط عدم فوت موالات.

علم به نجاست در اثنای طواف

اگر در بین طواف علم پیدا کند که بدن یا لباسش از اول طواف نجس بوده در آن چند قول است: ^{۴۱}

قول اول: بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند و نماز طواف را بخواند و طواف و نماز را اعاده نماید. (امام)

قول دوم: پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

آیت الله خامنه‌ای افزوده‌اند: به شرط عدم فوت موالات.

۴۰. مناسک محشی، م ۵۶۸.

۴۱. مناسک محشی، م ۵۷۰.

علم به نجاست بعد از طواف

اگر بعد از طواف بفهمد که با بدن یا لباس نجس طواف کرده، طوافش صحیح است.^{۴۲}

طواف با بدن یا لباس نجس نسیاناً

اگر فراموش کند نجاست بدن یا لباس را و طواف کند، در این صورت سه قول است:^{۴۳}

قول اول: بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند. (امام)

قول دوم: طواف او صحیح است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

چند مسأله در مورد طهارت از خبث در طواف

۱. خون کمتر از درهم در بدن و لباس در حال طواف

در این مسأله دو قول وجود دارد:^{۴۴}

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست و باید اجتناب شود. (آیات عظام امام، سیستانی و مکارم)

قول دوم: مانعی ندارد. (آیت الله خامنه‌ای)

۲. حکم محمول متنجس مثل ساعت و انگشتر و دستمال در طواف

در این مسأله دو قول وجود دارد:^{۴۵}

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست. (امام)

قول دوم: مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۳. حکم نجس بودن لباس های کوچک مثل جوراب در پا

در این مسأله دو قول وجود دارد:^{۴۶}

قول اول: بنا بر احتیاط واجب معفو نیست. (آیات عظام امام و سیستانی)

قول دوم: مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

حدّ مطاف

آیا طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (۲۶ ذراع = ۱۳/۵ متر) واجب است یا خارج از آن محدوده هم جایز است؟

۴۲. مناسک محشی، م ۵۶۶.

۴۳. مناسک محشی، م ۵۷۱.

۴۴. مناسک محشی، م ۵۶۲ و ۱۴۱۴.

۴۵. مناسک محشی، م ۵۶۲ و ۱۴۱۴.

۴۶. مناسک محشی، م ۵۶۲.

در این مسأله دو قول است: ۴۷

قول اول: وجوب رعایت فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم (ع) مگر آنکه ضرورت اقتضا کند به طوری که نتواند در این محدوده طواف کند (امام خمینی: و حتی با بررسی زمان خلوت هم پیدا نکند) که در این صورت با رعایت الأقرب فالأقرب طواف در خارج محدوده مذکور جایز است. (آیات عظام امام)
قول دوم: طواف حدّ خاصی ندارد و بعد از مقام نیز جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

طواف در طبقه اول

قابل توجه است که با تحقیقی که توسط سازمان جغرافیا انجام شده طبقه اول حدود نیم متر بالاتر از دیوار کعبه است و لذا با عدم تمکن از طواف در صحن مسجدالحرام، در مورد طواف در طبقه اول چند قول است:

قول اول: در حال ضرورت و ازدحام، طواف معذورین از طبقه اول اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: طواف صحیح نیست و باید نایب بگیرد تا از همکف طواف کند و نماز را در صورت امکان خودش و الا نایبش در همکف بخواند. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: معذورین بنابر احتیاط واجب بین طواف از طبقه اول و نایب گرفتن جهت طواف از صحن مسجدالحرام، جمع نمایند. (آیت الله خامنه‌ای)

پس از طواف نایب، منوب عنه در صورت امکان باید پشت مقام ابراهیم \square نماز بخواند.

بین طواف نایب و نماز طواف توسط منوب عنه فاصله نیفتد و موالات حفظ شود.

شک در اشواط طواف

۱. شک در اثنای طواف:

در مورد شک در تعداد اشواط طواف چند حالت متصور است: ۴۸

حالت اول: هیچ طرف شک ۷ نباشد، مثل شک بین ۵ و ۶: در این صورت طواف باطل است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

حالت دوم: یک طرف شک ۷ و طرف دیگر کمتر از هفت باشد، مثل شک بین ۶ و ۷، در این حالت چند قول است: ۴۹

۴۷. مناسک محشی، م ۵۹۱، ۵۹۲ و شرط قبل از آن و م ۶۳۸.

۴۸. مناسک محشی، م ۶۲۴ - ۶۲۷.

۴۹. مناسک محشی، م ۶۲۶.

قول اول: اگر شک در تقیصه در غیر از ۶ و ۷ باشد، طوافش باطل است، و اگر شک در پایان شوط بین ۶ و ۷ باشد، بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند، ولی اگر در این صورت بنا بر ۶ گذاشت و از روی جهل به مسأله طواف را تمام کرد و متوجه مسأله نشد تا وقت اعاده گذشت، طوافش صحیح است. (آیت الله سیستانی)

قول ثوم: بنا بر احتیاط واجب طوافش باطل است. (آیت الله مکارم)

قول سوم: طواف باطل است. (امام و آیت الله خامنه‌ای)

حالت سوم: یک طرف شک ۷ و طرف دیگر بیشتر از ۷ باشد، که دو صورت دارد:

صورت اول: هنگام رسیدن به حجرالاسود، شک کند که هفت دور زده یا هشت دور یا زیاده‌تر که در این صورت به شکش اعتنا نکند و طوافش صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم) ۵۰

صورت دوم: شک بین هفت و بیشتر از هفت قبل از رسیدن به حجرالاسود و تمام شدن دور، که در این مسأله دو قول وجود دارد: ۵۱

قول اول: طوافش باطل است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی)

قول دوم: آن دور را تمام کند و طوافش صحیح است. (آیت الله مکارم)

۲. شک بعد از فراغ از طواف

حکم شک در اشواط طواف، قبل از شروع به نماز:

اگر پس از انصراف از طواف و قبل از شروع به نماز شک نماید، دو حالت دارد: ۵۲

حالت اول: شک بین هفت و بیشتر از هفت بعد از اتمام طواف که در این صورت به شکش اعتنا نکند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

حالت دوم: شک بین هفت و کمتر از هفت پس از اتمام طواف که در این حالت چهار قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب بنا بر کمتر بگذارد و تکمیل کند و طواف را اعاده کند. (امام)

۵۰. مناسک محشی، م ۶۲۴.

۲. مناسک محشی، م ۶۲۵.

۵۲. مناسک محشی، م ۶۲۲.

قول دوم: اعتنا نکند. (آیات عظام خامنه‌ای، مکارم)

قول سوم: اگر موالات عرفیه بهم خورده، اعتنا نکند. (آیت الله سیستانی)

حکم شک در اشواط طواف پس از شروع در نماز طواف: اگر پس از شروع به نماز طواف در تعداد اشواط طواف شک کند، اعتنا نکند و طوافش صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)
قاعده کلی: به شک در عمل سابق پس از وارد شدن به عمل لاحق (و مترتب بر آن) اعتنا نمی‌شود.

ظن در اشواط طواف

اگر بعد از شک در اشواط طواف، ظن به یک طرف برود، آیا معتبر است؟

ظن در اشواط طواف حکم شک را دارد و مبطل طواف است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم) ^{۵۳}

وظیفه کثیرالشک در طواف: اگر کسی در طواف سه بار شک کند، چه در طواف واجب و چه در طواف مستحب، کثیرالشک می‌شود: ^{۵۴}

کثیرالشک به شکش اعتنا نکند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

استمرار طواف در حال شک و تبدل آن به یقین

اگر کسی در حال طواف شک برایش پیش بیاید و با حال شک ادامه دهد و در ادامه به یقین منتهی شود، آیا این طواف صحیح است؟

در این مسأله چهار قول است: ^{۵۵}

قول اول: ادامه دادن طواف در حال شک در صورتی که به یقین منتهی شود اشکال ندارد و طواف صحیح است.

(آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: اگر به قصد رجاء کشف وضعیت خودش ادامه دهد، صحیح است. (آیت الله مکارم)

قطع طواف بدون عذر

۱. حکم تکلیفی:

۵۳. مناسک محشی، م ۶۲۹.

۵۴. مناسک محشی، م ۶۲۸.

۵۵. مناسک محشی، م ۶۶۰.

قطع طواف مستحبی جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

اما قطع طواف واجب در آن دو قول است:

قول اول: جایز ولی مکروه است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله مکارم)

و قطع طواف واجب جایز است ولی مکروه است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم)^{۵۶}

۲. حکم وضعی قطع طواف واجب و از نو شروع کردن آن

اگر طواف واجب را قطع کند در صورتی که رها کردن طواف به جهت شک در عدد اشواط بوده که مبطل است و وظیفه‌اش همان بوده، ولی در صورتی که طواف صحیح بوده و به خیال باطل شدن و بدون بهم خوردن موالات، طواف دیگر را شروع کند، در صحت آن سه قول است:^{۵۷}

قول اول: طوافی که از نو شروع کرده مجزی است. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: طواف جدید به شرط اعتقاد به صحت آن یا در صورت جاهل قاصر بودن مجزی است و الا اشکال دارد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: طواف جدید به شرط اعتقاد به صحت آن یا در صورت جاهل قاصر بودن مجزی است و الا اشکال دارد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: طواف دوم اشکال دارد. (امام)

امام راحل افزوده‌اند: اگر بعد از دور چهارم بوده به احتیاط واجب آن را تمام کند و نماز بخواند و دو مرتبه طواف و نماز را اعاده کند.

حکم نیابت در برخی از اشواط طواف

در این باره سه قول است:

قول اول: نیابت صحیح است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: اگر از اول می‌داند که نمی‌تواند طواف را تمام کند و نیز در صورت عجز از اتمام شوط چهارم، باید برای طواف کامل نایب بگیرد، ولی اگر بعد از شوط چهارم باشد، می‌تواند برای بقیه نایب بگیرد. (آیت الله سیستانی)

۵۶. مناسک محشی، م ۶۱۵.

۵۷. مناسک محشی، م ۷۶۱.

قول سوم: اگر نتوان در باقی مانده اشواط مکلف را طواف داد، برای طواف کامل نایب بگیرد. (آیت الله مکارم)

حکم اعاده اعمال لاحقه در فرض بطلان طواف یا سعی

هرگاه طواف یا سعی در عمره تمتع یا عمره مفرده به هر سببی باطل بود و بدون توجه به آن تقصیر انجام شد، آیا اعاده اعمال لاحقه لازم است یا نه؟ و آیا با تقصیر از احرام خارج شده است یا نه؟ در این باره دو قول است: قول اول: فقط باید عمل باطل شده را جبران کند و با تقصیر از احرام خارج شده است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، و مکارم)

قول دوم: از احرام خارج نشده و واجب است عمل باطل شده را به ضمیمه اعمال لاحقه با رعایت ترتیب با لباس احرام به جا آورد و تقصیر کند. (آیت الله سیستانی)

حکم خلل در بخشی از یک شوط طواف

اگر بخشی از یک شوط را ناقص انجام دهد مثل اینکه بی اختیار حرکت کرده یا در حالی که رو به کعبه یا پشت به آن بوده حرکت کرده است در این صورت دو حالت دارد: ۵۸

حالت اول: در همان حال متوجه نقص شده و با برگشتن به عقب همان قسمت را جبران کرد، در این صورت به نظر همه مراجع صحیح است.

حالت دوم: نتواند با به عقب برگشتن جبران کند، در این صورت دو قول مطرح است:

قول اول: طواف را قطع نموده و بدون نیت به حجرالاسود رفته و آن شوط را از حجرالاسود اعاده کند. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: طواف را قطع نموده و بدون نیت تا جایی که شوط قبلی اشکال داشته برود و از آنجا برای تکمیل آن شوط نیت طواف کرده و ادامه دهد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، و مکارم)

حکم طواف در صورت ادامه آن در حجر اسماعیل

اگر در بعضی از دورها حجر اسماعیل را داخل طواف نکند و وارد حجر شود، در حکم آن چند قول است: ۵۹

قول اول: بنا بر احتیاط واجب آن شوط باطل است و باید آن را از حجر الاسود اعاده کند. (امام خمینی)

قول دوم: آن شوط باطل است و باید از حجر الاسود اعاده کند. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب

یکی از اعمال مستحب در مکه معظمه، طواف است. البته قبل از اعمال واجب عمره و حج تمتع احتیاطاً ترک شود.

۱. در طواف مستحب طهارت از حدث شرط نیست، به خلاف طواف واجب که طهارت از حدث شرط صحت آن است.

۲. شک در طواف مستحبی مبطل نیست و باید بنا بر اقل بگذارد، به خلاف شک در طواف واجب که حکم آن بیان شد.

۳. محل نماز طواف واجب، پشت مقام ابراهیم است، به خلاف طواف مستحب که نماز آن را می‌توان در همه جای مسجدالحرام خواند.

تذکر ۱: در جواز ترک نماز طواف مستحبی چند قول است:

قول اول: ترک نماز طواف مستحبی مورد تأمل و اشکال است. (آیت الله مکارم)

قول دوم: ترک عمدی آن جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

طواف مستحب با طواف واجب چند فرق دارد:

۱. در طواف مستحب طهارت از حدث شرط نیست، به خلاف طواف واجب که طهارت از حدث شرط صحت آن است.

۲. شک در طواف مستحبی مبطل نیست و باید بنا بر اقل بگذارد، به خلاف شک در طواف واجب که حکم آن بیان شد.

۳. محل نماز طواف واجب، پشت مقام ابراهیم است، به خلاف طواف مستحب که نماز آن را می‌توان در همه جای مسجدالحرام خواند.

تذکر ۱: در جواز ترک نماز طواف مستحبی چند قول است:

قول اول: ترک نماز طواف مستحبی مورد تأمل و اشکال است. (آیت الله مکارم)

قول دوم: نماز طواف مستحبی، مستحب است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: ترک عمدی آن جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای)

تذکر ۲: به زائران تأکید شود که نماز طواف مستحبی را پشت مقام نخوانند تا جای نماز طواف‌های واجب اشغال نشود و موجب ازدحام شدید خلف مقام ابراهیم نگردد.

انجام طواف مستحبی قبل از اعمال واجب

آیا قبل از انجام اعمال عمره تمتع یا بعد از برگشت از منا و قبل از انجام اعمال مکه می‌تواند طواف مستحبی انجام دهد؟ در این مسأله چند قول است:

قول اول: می‌تواند طواف مستحبی به جا آورد البته متمتع پس از احرام حج و قبل از خروج به عرفات به احتیاط واجب نباید طواف مستحبی کند هر چند طواف حج را مقدم داشته باشد و اگر طواف مستحبی انجام داد به احتیاط مستحب تلبیه بگوید. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: احتیاطاً ترک کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم)

استحباب و عدم استحباب طواف کمتر از هفت شوط

هرگاه مکلف بخواهد کمتر از هفت شوط برای خود یا به نیابت از دیگری و یا هر یک از اشواط هفت گانه را به نیت شخص خاصی انجام دهد، آیا استحباب دارد یا نه؟ در این مسئله دو قول است:

قول اول: استحباب دارد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: استحباب آن ثابت نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم)

مستحبات طواف:

مناسب است زائران در حال طواف، به ذکر، دعا و تلاوت قرآن مشغول باشند تا هم از ثواب آن بهره مند باشند و هم از حواس پرتی و شک در تعداد دورهای طواف جلوگیری شود و نیز از عجله و تند رفتن در حال طواف بپرهیزند که گاهی مزاحمت برای دیگران است.

*تلاوت قرآن

*ذکر گفتن

*خواندن دعاهای وارد شده

*به آرامی و آرامش طواف کردن

*استلام حجر برای مردها

دست زدن و بوسیدن حجرالأسود مستحب است، ولی به جهت ازدحام زیاد و اختلاط زن و مرد در کنار حجر، از این کار در حال طواف بپرهیزند و تنها به اشاره کردن با دست به طرف آن و بوسیدن دست اکتفا کنند. در حال خواندن ذکر و دعا و قرآن نیز صدا را بلند نکنند و از دعا خواندن و صلوات فرستادن دسته جمعی بپرهیزند تا مزاحمتی برای طواف کنندگان نباشد.

۲- مکروهات طواف:

*خندیدن

*سخن گفتن

*شعر خواندن

*خوردن و آشامیدن

*دست کشیدن به دیوارکعبه و حجر اسماعیل علیه السلام

نماز طواف

بعد از طواف، باید دو رکعت نماز طواف مانند نماز صبح به جا آورد، با این تفاوت که مردها در نماز طواف مخیرند بین جهر و اخفات و نماز طواف اذان و اقامه ندارد، البته می‌تواند سه مرتبه «الصلاة» به قصد رجاء بگوید.^{۶۰}

مکان نماز طواف

در مورد محل نماز طواف دو صورت متصور است:

صورت اول: نماز طواف در اوقات خلوت و عدم ازدحام

در این باره دو قول مطرح است:

قول اول: واجب است نزد مقام و بنا بر احتیاط واجب پشت مقام به جا آورده شود به طوری که مقام بین او و کعبه قرار گیرد و هرچه نزدیکتر باشد بهتر است. (آیات عظام امام و مکارم)

قول دوم: واجب است نزد مقام و پشت مقام به جا آورده شود. (آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

صورت دوم: نماز طواف در اوقات شلوغ و ازدحام

در زمان ازدحام جمعیت و مزاحمت نسبت به مکان نماز طواف چند قول است:^{۶۱}

قول اول: اگر پشت مقام به نحوی که نزد مقام باشد، ممکن نشد، در یکی از طرفین آن نماز بخواند؛ به گونه‌ای که گفته شود نزد مقام نماز می‌خواند و اگر آن هم ممکن نشد، نزدیکتر از طرفین و پشت مقام را ملاحظه کند. و اگر سه طرف مساوی باشد، پشت مقام نماز بخواند. (امام)

قول دوم: نزدیک مقام اقامه شود و در صورت ازدحام و مزاحمت، در مسجد الحرام با فاصله پشت مقام به جا آورد.

(آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: با عدم تمکن از خواندن نماز پشت مقام و نزدیک آن، بنا بر احتیاط واجب، هم در یکی از طرفین مقام و نزدیک به آن و هم پشت مقام، ولی دورتر از آن، به جا آورد و اگر هر دو ممکن نشد، هر کدام ممکن است، و اگر هیچ کدام ممکن نیست، هر جای مسجد می‌تواند بخواند. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: می‌تواند در یکی از طرفین یا عقب‌تر از مقام بخواند. (آیت الله مکارم)

۶۰. ر.ک: رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۵۳۹، م ۹۱۶.

۶۱. مناسک محشی، م ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۹۷ و ۸۰۴.

قول اول: لزوم موالات بین طواف و نماز آن حکم تکلیفی است و میزان موالات مبادرت عرفیه است و در هر صورت با تأخیر نماز، اعاده طواف لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: لزوم موالات بین طواف و نماز آن حکم وضعی است، ولی فاصله انداختن به مقدار ده دقیقه برای استراحت و رفع خستگی یا یافتن جای مناسب و مانند آن اشکال ندارد، ولی به کارهای جدای از نماز طواف مثل خواندن نماز قضا و مانند آن مشغول نشود. و در صورت اخلاص عمدی بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده کند. (آیت الله سیستانی)

شک و ظن در رکعات نماز طواف

شک در رکعات نماز طواف مبطل نماز است و در ظن در رکعات نماز طواف دو قول است: ۶۳

قول اول: بنابر احتیاط واجب طبق ظن عمل کند و نماز را اعاده نماید. (آیت الله مکارم)

قول دوم: ظن در رکعات نماز معتبر است. (سایر مراجع عظام)

شک و ظن در افعال نماز طواف

در شک در افعال نماز، اگر قبل از گذشتن از محل باشد باید انجام بدهد و اگر محل آن گذشته اعتنا نکند.

و در مورد ظن در افعال نماز چهار قول است: ۶۴

قول اول: باید احتیاط کند؛ یعنی عمل را طبق گمان انجام دهد و نماز را اعاده کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم)

قول دوم: ظن در افعال نماز حکم شک را دارد. (آیت الله سیستانی)

وظیفه معذورین از قرائت صحیح در نماز طواف

اگر شخصی نتواند قرائت یا ذکرهای واجب را یاد بگیرد، نماز را به هر ترتیبی می‌تواند خودش بخواند و مجزی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم) ۶۵

امام خمینی (ره) اضافه کرده‌اند: اگر ممکن است کسی را بگمارد که نماز را تلقین او کند و احتیاط آن است که به شخص عادل اقتدا کند.

۶۲. مناسک محشی، م ۸۲۰.

۶۳. مناسک محشی، م ۷۷۶.

۶۴. مناسک محشی، م ۷۷۶.

۶۵. مناسک محشی، م ۷۸۹.

ضمناً آیت‌الله سیستانی تفصیلی دارند که می‌فرمایند: اگر مقدار زیادی از سوره حمد را بتواند به طور صحیح بخواند، کافی است و اگر نتواند، به احتیاط واجب مقداری از قرآن را که می‌تواند صحیح بخواند به آن اضافه کند و اگر نتواند، تسبیح بگوید و اگر وقت برای یادگرفتن تمام حمد نباشد، اگر به مقدار معتنا به یاد بگیرد کافی است و اگر نتواند، مقداری از قرآن را بخواند که عرفاً قرآن خواندن صدق کند، و اگر نتواند تسبیح بگوید. و اما سوره از جاهلی که نتواند یاد بگیرد ساقط است.

جلسه ششم: سعی

بعد از نماز طواف باید بین صفا و مروه سعی نماید و واجب است سعی هفت مرتبه (شوط) باشد و از صفا شروع کند و در دور هفتم به مروه ختم کند.^{۶۶}

واجبات سعی

* سعی باید از صفا آغاز و به مروه ختم شود

یادآوری میشود، چون قسمتی از صفا و مروه را برداشته‌اند، بخشی از راه شیبدار و محوطه مسطح نیز جزء کوه حساب می‌شود، لذا همینکه از بالای قسمت شیبدار، سعی را آغاز کنند صحیح است و رفتن بالای صخره‌ها لازم نیست و بر مروه نیز پس از بالا رفتن از قسمت شیبدار و رسیدن به قسمت مسطح کافی است.

* هفت شوط بودن

سعی نیز مانند طواف هفت شوط است و پیمودن فاصله صفا تا مروه یک مرتبه و برگشتن از مروه به صفا مرتبه دوم به حساب می‌آید؛ بنابراین هفت شوط سعی بر مروه ختم میشود.

* روبه مروه و رو به صفا حرکت کردن

در حال سعی، وقتی که از صفا به مروه می‌رود باید رو به مروه باشد و نیز وقتی به طرف صفا برمی‌گردد باید رو به صفا باشد و عقب عقب یا کج کج حرکت کردن صحیح نیست.

احکام سعی

* برای سعی طهارت شرط نیست، بنابراین سعی بدون وضو و با بدن و لباس نجس نیز صحیح است.

* نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر صفا و مروه و در بین آنها جایز است و اگر در بین سعی باشد، باید از همانجا که سعی را قطع کرده است ادامه دهد.

سعی در مسعای جدید

در اینکه آیا سعی در مسعای جدید در همکف جایز است یا نه؟ دو قول است:

قول اول: اشکال ندارد مطلقاً. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: اگر اطمینان دارد که کوه صفا و مروه از جهت عرض تا مسعای جدید امتداد داشته، مجزی است. (آیت الله سیستانی)

سعی در زیرزمین

سعی در زیرزمین مسعی مجزی است.^{۶۷}

۶۶. مناسک محشی، م ۸۲۵-۸۲۸.

۶۷. مناسک محشی، م ۸۳۶.

در مورد سعی در طبقه فوقانی فعلی سه قول است:

قول اول: مجزی نیست. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: اگر محرز نیست که میان دو کوه واقع شده است مجزی نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول سوم: اگر از طبقه همکف مسعی و زیرزمین سعی ممکن نباشد، اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

تکرار قسمت هروله از سعی به گمان وجوب

اگر کسی در حال سعی هروله نکرد و به خیال آن که هروله واجب است برگشته و آن مقدار را با هروله تکرار کرده است آیا سعیش اشکال دارد؟ در این مسأله سه قول است:^{۶۹}

قول اول: اشکال دارد. (امام)

قول دوم: اشکال دارد مگر آنکه جاهل قاصر باشد اشکال دارد مگر آنکه جاهل قاصر باشد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اشکال ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)^{۷۰}

تکرار قسمتی از سعی غفلتاً

سؤال: شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی، گاهی به عقب برمی‌گشته و بدون توجه، مجدداً همان مسافت را طی می‌کرده، آیا سعی او صحیح است؟

جواب: در این مسأله سه قول است:^{۷۱}

قول اول: اشکال دارد و باید اعاده شود. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: اشکال دارد مگر آن که جاهل قاصر باشد یا مقدار اضافه را بدون قصد انجام دهد. (آیت الله سیستانی)^{۷۲}

قطع سعی و شروع از اول

اگر سعی را قطع نماید و از اول شروع کند، در صحت آن چهار قول است:^{۷۳}

۶۸. مناسک محشی، م ۸۷۶.

۶۹. مناسک محشی، م ۸۶۶.

۷۰. استفتانات حج، ص ۳۳۶.

۷۱. مناسک محشی، م ۸۷۷.

۷۲. استفتانات حج، ص ۳۳۹.

قول اول: سعی جدید اشکال دارد و باید اعاده کند. (حضرت امام)

قول دوم: سعی جدید اشکال دارد، مگر آنکه آن قدر فاصله بیاندازد که موالات سعی اول به هم بخورد یا شخص جاهل قاصر باشد و به اعتقاد صحت، سعی را از اول انجام دهد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: سعی جدید اشکال ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

تذکر ۱: این در مواردی است که سعی اول باطل نشده باشد، ولی اگر سعی باطل شد مثل موارد شک، رها کردن سعی و از اول شروع کردن لازم است.

تذکر ۲: با توجه به امکان رجوع مقلد از دو قول اول، می‌توان گفت که در نهایت قطع سعی و از اول شروع کردن آن اشکال ندارد.

حکم شک و ظن در اشواط سعی

شک در تعداد اشواط سعی باعث بطلان سعی است مگر در یک مورد که عبارت است از شک بین هفت و بیشتر هنگامی که به مروه رسیده که در این صورت اعتنا نمی‌کند و سعی او صحیح است.^{۷۴} (همه مراجع عظام)
ظن در تعداد اشواط سعی حکم شک را دارد و مبطل است.

تفاوت سعی با طواف

۱- طواف مستحبی داریم، ولی سعی مستحبی نداریم.

۲- در سعی طهارت از حدث اصغر و اکبر شرط نیست، پس جنب و حائض و نفساء سعیشان با این حالت صحیح است، به خلاف طواف واجب. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

تأخیر سعی تا شب

اگر طواف را در روز انجام دهد و بخواهد سعی را بدون عذر تا شب تأخیر اندازد، اشکال ندارد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)^{۷۵}

تأخیر سعی تا روز بعد

در این باره دو قول است:^{۷۶}

۷۳. مناسک محشی، م ۶۵۷ و ۸۷۳.

۷۴. مناسک محشی، م ۸۵۲.

۱. مناسک محشی، م ۸۳۹.

قول اول: تأخیر در سعی تا روز بعد تکلیفاً جایز نیست، اما طواف و نماز اعاده ندارد و سعی صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: اگر بدون عذر باشد، به احتیاط واجب قبل از سعی طواف و نماز آن را اعاده کند. (آیت الله سیستانی)

جلسه هفتم: تقصیر - از تقصیر تا احرام حج

در عمره مفرده بعد از سعی، حلق یا تقصیر واجب است، و حلق، افضل از تقصیر است و در عمره تمتع وظیفه فقط تقصیر است.

البته وظیفه خانم‌ها تقصیر است و حلق جایز نمی‌باشد، چه در عمره مفرده و چه در حج تمتع.

کیفیت تقصیر

در کیفیت تقصیر دو قول است: ۷۷

قول اول: بنا بر احتیاط واجب به چیدن ناخن اکتفا نکند و اگر خواست ناخن بگیرد بنا بر احتیاط واجب پس از کوتاه کردن مو باشد. (آیات عظام مکارم و سیستانی)

قول دوم: مخیر است بین چیدن ناخن یا کوتاه کردن قدری از موی سر یا شارب یا ریش. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود

اگر قبل از این که تقصیر کند بخواهد ناخن دیگری را به قصد تقصیر بچیند اشکال ندارد، اما کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود جایز نیست؛ چرا که قبل از تقصیر، فرد محرم است و یکی از محرمات احرام ازاله مو است از بدن خود یا دیگری، محرم باشد یا محل.

پس از نظر تکلیفی به اتفاق همه مراجع عظام کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود، حرام است.

حکم وضعی تقصیر دیگری

اگر قبل از تقصیر خود، موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند، از نظر حکم وضعی آیا آن شخص از احرام خارج می‌شود یا نه؟

در این مسأله سه قول است: ۷۸

قول اول: اگر چه کار حرامی است، ولی آن شخص از احرام خارج می‌شود و این تقصیر مجزی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست و آن شخص باید خودش تقصیر نماید. (آیت الله مکارم)

۷۷. مناسک محشی، م ۸۸۸ و ۸۹۴.

۷۸. مناسک محشی، م ۱۱۴۶ و ۱۱۶۰.

قول سوم: مجزی نیست و همچنان شخص در احرام باقی است. (آیت الله سیستانی)

تذکر: در عمره تمتع آیت الله سیستانی یک نظر خاص دارند که باید توجه شود و آن اینکه شخصی که تقصیر نکرده اگر موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند همانطور که گفته شد این تقصیر باطل است. حال اگر تقصیر صحیح را انجام ندهد و محرم شود به احرام حج، عمره او باطل است و حج تمتع او به حج افراد تبدیل می‌شود.

احکام اعمال بین عمره تمتع و حج تمتع

در فاصله زمانی بین عمره تمتع و حج تمتع، اعمالی وجود دارد که احکام و آثار خاصی دارند و در بعضی موارد، باعث بطلان حج شده و یا حرمت شرعی به دنبال دارند. آن اعمال عبارتند از:

۱. خروج از مکه

۲. کوتاه کردن یا تراشیدن موی سر

۳. انجام عمره مفرده

۱. خروج از مکه، پس از عمره تمتع و پیش از احرام حج

در این مسأله، دو فرع فقهی مطرح است:

الف) حکم تکلیفی خروج از مکه

در مورد حکم تکلیفی خروج از مکه چهار قول وجود دارد:^{۷۹}

قول اول: بنابر احتیاط واجب بدون حاجت جایز نیست و در صورت ضرورت بنابر احتیاط واجب باید مُحْرِم شود به احرام حج. (امام)

قول دوم: جواز خروج از مکه، به شرط اطمینان از عدم فوت اعمال حج. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

ب) حکم وضعی خروج از مکه

اگر در همان ماهی که عمره تمتع را انجام داده بدون ضرورت و نیاز از مکه خارج شود، عمره تمتع باطل نمی‌شود.

(آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

اگر در غیر ماهی که عمره تمتع را انجام داده، بدون ضرورت از مکه خارج شود، در رابطه با حکم وضعی آن سه قول است:

قول اول: عمره تمتع او باطل نخواهد شد و حج او با آن عمره صحیح است. (امام)

قول دوم: با خروج از مکه در ماه بعد، عمره تمتع باطل می‌گردد و باید اعاده شود. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

آیت الله مکارم افزوده‌اند: و برای عمره سابق احتیاطاً طواف نساء انجام دهد.

تذکر: طبق فتوای آیت‌الله مکارم خروج از مکه به طرف عرفات مبطل عمره تمتع نمی‌باشد.

جلسه هشتم: احرام حج تمتع

۱. واجب است بر مکلف که بعد از تمام شدن اعمال عمره تمتع، برای حج تمتع احرام ببندد.

۲. کیفیت احرام بستن و لیبیک گفتن همان نحو است که در احرام عمره ذکر شد.

۳. تمام چیزهایی که در محرمات احرام بیان شد، در این احرام هم حرام است و آنچه کفاره دارد، به همان ترتیب.

محل احرام حج تمتع

محل احرام حج تمتع شهر مکه است که در محدوده آن چند قول است :

قول اول: شهر مکه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: شهر مکه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن مگر قسمت‌هایی که خارج از حرم است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: شهر مکه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن مگر قسمت‌هایی که خارج از حرم است بنابر احتیاط واجب.

(آیت الله مکارم)

تذکر: مستحب است در حجر اسماعیل یا نزد مقام ابراهیم محرم شود.

حکم ترك احرام در حج تمتع، جهلاً یا نسیاناً

اگر فراموش کند و بدون احرام از مکه خارج شود و به طرف عرفات برود، اگر امکان بازگشت به مکه وجود دارد،

باید برای احرام بستن به مکه برگردد. و چنانچه به جهت ضیق وقت یا عذر دیگر بازگشت به مکه امکان ندارد، احرام

در همان جایی که متوجه ترک نیت و تلبیه شده است مجزی می‌باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

تذکر: جاهل به مسأله اگر احرام نبندد، در حکم کسی است که به واسطه فراموشی احرام نبسته است.

وجوب وقوف در عرفات

واجب است وقوف به عرفات - که محلی است معروف و محدود است به حدود معروفه - به قصد قربت و خالص مثل

سایر عبادات .

منظور از وقوف

مراد از وقوف، بودن در آن مکان است؛ چه سواره و چه پیاده یا نشسته یا خوابیده یا در حال راه رفتن، به هر حال که

باشد کافی است .

انواع وقوف به عرفات

وقوف به عرفات یا اختیاری است و یا اضطراری، و اختیاری آن رکنی و غیر رکنی است

در مورد زمان وقوف اختیاری عرفات، پنج قول وجود دارد:

قول اول: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، بعد از زوال روز نهم ذی الحجه تا غروب شرعی (وقت نماز مغرب). (آیات عظام امام و مکارم)

قول دوم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از اول ظهر و جواز تأخیر به مقدار ادای نماز ظهر و عصر - پشت سر هم - و مقدمات آنها. (آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

آیت الله سیستانی افزوده‌اند: ...یا به اندازه انجام یک غسل و خواندن متعاقب نماز ظهر و عصر می‌تواند تأخیر بیاندازد.

منتهای وقوف در عرفات

درباره اینکه منتهای وقوف در عرفات، غروب آفتاب است یا مغرب شرعی، سه قول است :

قول اول: غروب آفتاب است. (آیت الله مکارم)

قول دوم: غروب شرعی است که با زوال حمزه مشرقیه محقق می‌شود. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول سوم: با شک در سقوط قرص، غروب شرعی (زوال حمزه مشرقیه) است و در صورت اطمینان به سقوط قرص خورشید، بنابر احتیاط واجب، غروب شرعی است. (آیت الله سیستانی)

وقوف رکنی عرفات

وقوف رکنی عبارت است از: مسمای وقوف به این معنا که گفته شود در عرفات بوده هرچند خیلی کم باشد، مثل یک دقیقه و دو دقیقه .

ترك عمدي وقوف رکنی عرفات

ترك عمدي وقوف رکنی، به این معنا که در هیچ جزء از بعد از ظهر تا مغرب در عرفات نباشد، مبطل حج است، هر چند وقوف اضطراری عرفات را هم درک کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

وقوف اضطراری: عبارت است از وقوف مقداری از شب دهم برای کسی که به واسطه عذری، مثل فراموشی و تنگی وقت و مانند آن، از ظهر روز نهم تا غروب شرعی در عرفات نباشد و هیچ جزئی از آن زمان را درک نکند، کافی است که مقداری از شب عید (مغرب تا اذان صبح) را هر چند اندک باشد در عرفات باشد.

احکام عرفات

۱. واجب: وقوف به عرفات.

۲. حرام: خروج غیر ضروری از عرفات، قبل از غروب روز نهم، حرام است و در صورت بازگشت کفاره ندارد و در صورت عدم بازگشت، موجب کفاره است و کفارة آن یک شتر است که در صورت عدم توانایی، باید هجده روز روزه بگیرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۳. مکروه: بالا رفتن از جبل الرحمه در زمان وقوف.

۴. مستحبیت:

با طهارت بودن؛

انجام غسل؛

توجه کامل به خدا؛

وقوف در پایین کوه؛

اقامه نماز ظهر و عصر در اول وقت به یک اذان و دو اقامه؛

قلب خود را به حق جلّ جلاله متوجه ساخته و حمد الهی و تهلیل و تمجید نموده و ثنای حضرت حق را به جا آورد،

صد مرتبه الله اکبر

صد مرتبه سوره توحید

دعا کردن به مأثور و غیر مأثور

پناه بردن به خدا از شیطان رجیم

زیارت سیدالشهداء علیه السلام

خواندن دعای عرفه.

دو رکعت نماز پس از نماز عصر و قبل از دعای عرفه، در رکعت اول بعد از حمد، سوره توحید و در رکعت دوم سوره کافرون خوانده شود.

نماز حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام که چهار رکعت بوده و در هر رکعت بعد از حمد پنجاه مرتبه سوره توحید خوانده شود.

جلسه نهم: وقوف در مشعر الحرام

اشاره

سومین عمل از اعمال حج تمتع، وقوف در مشعر الحرام است.

مشعر الحرام یکی از اماکن مقدس بیرون شهر مکه است و در کنار وادی منی و با فاصله حدود پنج کیلومتری از عرفات قرار دارد که اکنون بر اثر توسعه شهر مکه، فاصله چندانی با شهر ندارد.

نام دیگر مشعر الحرام «مُزْدَلِیه» است.

اعمال مشعر الحرام

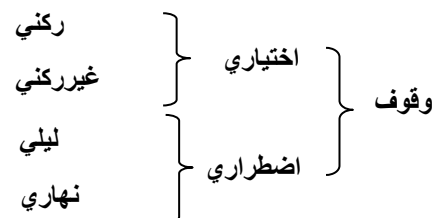
دو عمل برای مشعر الحرام ذکر شده است: بیتوته و وقوف

۱. بیتوته در مشعر: در مورد حکم بیتوته در مشعر و مقدار آن دو قول مطرح شده است:^{۸۰}

قول اول: بنا بر احتیاط واجب، شب دهم تا طلوع صبح به نیت اطاعت خدا، در مشعر به سر ببرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: بیتوته مقداری از شب عید تا صبح در مشعر واجب است. (آیت الله سیستانی)

۲. وقوف در مشعر



در مورد وقوف اختیاری و رکنی دو قول وجود دارد:^{۸۱}

قول اول: مقدار واجب وقوف از طلوع صبح تا طلوع آفتاب (امام: کمی قبل از طلوع آفتاب) و مقدار رکنی آن، تنها مقداری از بین الطلوعین است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

۸۰. مناسک محشی، م ۹۷۹.

۸۱. مناسک محشی، م ۹۸۲.

قول دوم: مقدار واجب وقوف، قسمتی از شب است تا کمی قبل از طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن، وقوف فی الجمله از آن است. (آیت‌الله سیستانی)

در مورد وقوف اضطراری مشعر نیز دو قول است: ۸۲

قول اول: وقوف اضطراری دو نوع است و زمان وقوف اضطراری نهاری مشعر، قسمتی از طلوع آفتاب تا اذان ظهر می‌باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: زمان وقوف اضطراری مقداری از زمان طلوع آفتاب است تا ظهر روز عید. (آیت‌الله سیستانی)

حکم بانوان، معذورین و همراهانشان در مشعر

به اتفاق همه مراجع تقلید، بانوان و معذورین (پسر بچه‌ها، بیماران، پیرمردها، اشخاص ضعیف و پرستاران و راهنمایان ایشان) می‌توانند مقداری از شب را در مشعر الحرام مانده و سپس به منا کوچ کنند و احتیاط مستحب آن است که اگر توقف مشکل نباشد، تخلف نکنند. ۸۳

تذکر: درک مقداری از شب، برای وقوف اختیاری بانوان کافی می‌باشد، لذا درک وقوف بین الطلوعین حتی برای بانوانی که حج نیابتی انجام می‌دهند واجب نیست؛ به خلاف مردی که حج او حج نیابتی است که در آن اختلاف نظر وجود دارد.

خروج معذورین از مشعر الحرام قبل از نیمه شب

در این مسأله دو قول وجود دارد: ۸۴

قول اول: عدم جواز خروج پیش از نصف شب، بنابر احتیاط واجب. (امام)

قول دوم: جواز خروج پیش از نیمه شب. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

وظیفه همراهان، بعد از استقرار معذورین در منا

اگر همراه، مرد باشد، دو قول مطرح شده است: ۸۵

قول اول: عدم وجوب بازگشت در صورت نیاز معذورین به همراهی آنها. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

۸۲. مناسک محشی، م ۹۸۰ و ۹۸۶.

۸۳. مناسک محشی، م ۹۸۳.

۸۴. مناسک محشی، م ۹۸۳.

۸۵. مناسک محشی، م ۹۸۳.

قول دوم: در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب باید برگردند. (آیت الله مکارم)

حکم وقوف در مشعر، در حال خواب یا بیهوشی

صورت اول: بیداری در ابتدای وقوف و خوابیدن یا بیهوش شدن بعد از نیت: در این صورت وقوف صحیح است.^{۸۶}
(همه مراجع عظام)

صورت دوم: خواب یا بیهوشی در تمام مدت وقوف، در این صورت سه قول مطرح شده است:^{۸۷}

قول اول: بطلان وقوف. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بطلان وقوف، بر سبیل فتوا در صورت عدم قصد وقوف قبل از وقت، اما اگر قبل از وقت قصد وقوف کرد و تمام مدت وقوف خواب یا بیهوش باشد، کفایت این وقوف محل اشکال است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: صحت وقوف، در صورت قصد وقوف قبل از خواب یا بیهوشی. (آیت الله مکارم)

خروج از مشعر قبل از اذان صبح

اگر غیر معذورین قبل از اذان صبح از مشعر خارج شوند، در صورتی که جهت درک وقوفِ اختیاری بین الطلوعین برنگردند، نسبت به صحت و بطلان حج او چند قول مطرح است:^{۸۸}

قول اول: اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنا بر احتیاط واجب، در صورت خروج عمدی از مشعر. (امام)

قول دوم: اگر از روی اختیار به اندازه مصداق وقوف توقف نکند، حجش باطل است. (آیت الله خامنه‌ای)

قول سوم: صحت حج و وجوب کفاره یک گوسفند. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

۸۶. مناسک محشی، م ۹۵۸.

۸۷. مناسک محشی، م ۹۵۸.

۸۸. مناسک محشی، م ۹۸۴.

جلسه دهم: اعمال منا در روز عید قربان

منا، سرزمینی است واقع بین دو رشته کوه نزدیک مشعرالحرام و مکه که از انتهای وادی مُحَسَّر تا جمره عقبه امتداد دارد.

بعد از وقوف در مشعر الحرام، در روز عید قربان حجاج باید در منا حاضر شوند برای انجام اعمال آن که عبارت است از:

۱. رمی جمره عقبه

۲. قربانی

۳. حلق یا تقصیر

رعایت ترتیب بین واجبات منا تکلیفاً و وضعاً

۱. رعایت نکردن ترتیب بین رمی جمره عقبه، ذبح و حلق یا تقصیر چنانچه از روی غفلت، سهو یا جهل باشد، نیاز به اعاده ندارد.

۲. حکم رعایت ترتیب بین رمی جمره عقبه و ذبح:

قول اول: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است. (آیات عظام امام، سیستانی و مکارم)

قول دوم: ترتیب لازم است. (آیت الله خامنه‌ای)

در صورت عدم رعایت:

قول اول: در صورت امکان بنابر احتیاط اعاده شود. (آیات عظام امام و سیستانی)

قول دوم: اعاده ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

۳. حکم رعایت ترتیب بین ذبح و حلق:

قول اول: بنابر احتیاط واجب ترتیب لازم است (امام و آیت الله مکارم)

قول دوم: ترتیب بین آنها لازم است. (آیت الله خامنه‌ای)

و در صورت عدم رعایت:

قول اول: در صورت امکان بنابر احتیاط واجب اعاده شود. (امام)

قول دوم: اعاده ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

اگر قربانی را در جایی که ذبح و قربانی در آن مجزی است تهیه کرده باشد قبل از ذبح می‌تواند حلق یا تقصیر کند.
(آیت الله سیستانی)

۱- رمی جمره عقبه

اولین واجب در روز عید قربان در منا، رمی جمره عقبه می‌باشد و رمی اصطلاحاً پرتاب هفت سنگریزه به جمره را می‌گویند.

شرایط سنگریزه‌های رمی

سنگ‌های رمی باید چهار شرط داشته باشد:

۱. سنگریزه‌ها باید به اندازه‌ای باشد که به آن حصاء (ریگ) گفته شود؛ از این رو اگر ریز (شن) یا خیلی بزرگ باشند، کافی نیست.

تذکر: پس به غیر از ریگ (مثل: کلوخ و خزف و اقسام جواهرات) جایز نیست.

۲. سنگریزه‌ها از حرم باشند؛ لذا جمع کردن سنگریزه از عرفات یا حدّ فاصل بین مشعر و عرفات که هر دو خارج از حرم هستند، جائز نیست و در منطقه حرم، برداشتن سنگریزه از هر موضعی که باشد، بلا مانع است مگر مسجد الحرام، مسجد الخیف و سایر مساجد.

۳. سنگریزه‌ها باید بکر باشند، یعنی پیش از این برای رمی صحیح از آنها استفاده نشده باشد.

این حکم مورد اتفاق همه مراجع است مگر در صورتی که پس از رمی کردن، سنگریزه‌ها را جمع کرده و در جای دیگری از حرم پخش کنند، که در این صورت بنابر نظر آیت الله زنجانی، رمی کردن با این سنگریزه‌ها کافی می‌باشد؛ البته این کار خلاف احتیاط استحبابی است.

۴. سنگریزه‌ها باید مباح باشد؛ بنابراین رمی کردن با سنگریزه‌های غصبی یا آنچه که دیگری برای خودش حیات کرده است، کافی نمی‌باشد.

تذکر: شکستن یک سنگ و خورد کردن آن، برای به دست آوردن سنگریزه‌های رمی، اشکالی ندارد، ولی برخی مراجع چنین کاری را مکروه می‌دانند.

زمان رمی

زمان رمی جمره عقبه در روز عید و نیز جمرات ثلاث در روزهای یازدهم و دوازدهم از طلوع آفتاب تا غروب آفتاب است.

اگر به علتی نتواند روز عید جمره عقبه را رمی کند، قضای آن را روز بعد بجا آورد، البته باید قضای رمی روز گذشته بر رمی آن روز مقدم شود.

رمی در شب

۱. شب دهم: رمی جمره عقبه در شب دهم برای بانوان مطلقاً جایز است. اما سایر معذورین که شب عید به منا آمده‌اند، در صورتی که از رمی در روز معذور باشند، می‌توانند شب رمی کنند.

۲. شب یازدهم و دوازدهم: رمی شبانه در این شب‌ها فقط برای معذورین از رمی در روز جایز است و فرقی بین بانوان و غیر ایشان نمی‌باشد.

تذکر: طبق فتوای آیت الله سیستانی در غیر شب عید واجب است رمی جمرات در روز باشد و فقط چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذورند استثناء می‌شوند؛ و زنان، ضعفا، مریضها و مثل آنها که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا چیز دیگر نمی‌توانند رمی کنند، باید برای رمی در روز نایب بگیرند.

استنباه رمی در شب عید

اگر بانوان که برایشان جایز است رمی جمره عقبه را در شب عید انجام دهند، از رمی معذور باشند و لازم باشد که نایب بگیرند، آیا می‌توانند در شب عید نایب بگیرند تا همان وقت انجام دهد یا نه؟ در این باره سه قول است :

قول اول: نیابت زن از زن معذور در شب عید اشکال ندارد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: باید نایب رمی را در روز انجام دهد؛ حتی اگر نایب، زن باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

کیفیت و شرایط رمی جمرات

چند امر در انداختن سنگ‌ها واجب است :

۱. نیت، که باید خالصانه و بدون ریا باشد.

۲. سنگ‌ها باید پرتاب شوند.

۳. سنگ‌ها باید به واسطه انداختن و پرتاب کردن به جمره برسند نه به واسطه عامل دیگری.

۴. سنگ‌ریزه‌ها، باید هفت عدد باشند.

۵. باید سنگ‌ریزه‌ها را به تدریج و یکی پس از دیگری بیاندازد. اگر پرتاب کردن تدریجی بود، حتی اگر به طور همزمان به دیوار برسند کفایت می‌کند، ولی در صورت پرتاب همزمان، هر پرتاب، یک سنگ به حساب می‌آید.

مسأله: چنانچه سنگ، پس از اصابت به زمین، کمانه کرده و به دیوار برسد، ظاهراً کفایت می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

اصابت به ستون لازم نیست، بلکه پرتاب سنگ به حوضچه، به هر کیفیتی که باشد، کافی خواهد بود. (آیت الله مکارم)

حکم رمی در جمرات جدید توسعه یافته

جمرات توسعه یافته که اکنون به صورت دیواری به طول تقریبی ۲۵ متر و عرض یک متر ساخته شده است. آیا رمی آن کفایت می‌کند یا باید به محل ستون سابق رمی شود؟ در این مسأله چند قول است :

قول اول: اگر شناختن جای جمره قدیمی یا رمی آن برای او مشقت دارد به هر نقطه دیوار جمره فعلی رمی کند مجزی است. (آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: رمی کردن مقدار موازی از دیوار با ستون قدیمی که وسط دیوار و حدود یک متر است، کافی می‌باشد؛ البته در صورتی که موازی ستون احراز شود، و بنابر احتیاط واجب، رمی جاهای دیگر جایز نیست و در صورت عدم احراز مکان موازی با ستون سابق، به احتیاط واجب باید رمی را تکرار کند تا اطمینان کند که آن را رمی کرده است مگر مقداری که مستلزم حرج یا ضرر است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: پرتاب سنگ به حوضچه - گرچه بزرگتر از سابق شده باشد - کافی است و اگر بر دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتد آن هم کفایت می‌کند. (آیت الله مکارم)

رمی جمرات از طبقه فوقانی

در مورد آن چهار قول مطرح است :

قول اول: رمی در طبقه فوقانی جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب به ارتفاع افزوده شده رمی جایز نیست و احتیاط واجب آن است که در همکف مقدار سابق را که به اندازه قامت انسان بوده است رمی نماید. (آیت الله سیستانی)

جلسه یازدهم: (واجبات منی) ۲

اشاره

قربانی

حجاج در روز عید قربان پس از رمی جمره عقبه باید * گوسفند و یا گاوی را ذبح و یا شتری (۱) را در راه نحر خدا کنند.

شرایط قربانی

نه شرط برای قربانی روز عید ذکر شده است:

۱. شرط سنی

برحسب موارد قربانی و انواع آن، شرایط و اقوال مختلفی مطرح است:

۱. شتر: دو قول در مورد سن آن مطرح است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، وارد سال ششم شده باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: باید وارد سال ششم شده باشد. (سایر مراجع عظام)

۲. گاو و بز: بنابر احتیاط واجب، وارد سال سوم شده باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۳. میش: شش قول در مورد سن آن مطرح است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، کمتر از یک سال نباشد و داخل در سال دوم شده باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: باید هفت ماهش تمام و وارد ماه هشتم شده باشد و احتیاط این است که یک سالش تمام و داخل در سال دوم شده باشد. (آیت الله سیستانی)

۲. عدم بیماری (صحت و سلامتی)

قول اول: حیوان مریض کافی نیست؛ حتی مانند کچلی بنابر احتیاط. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: احوط اولی این است که مریض نباشد. (آیت الله سیستانی)

۳. خیلی پیر نباشد

سه قول در آن مطرح است:

قول اول: قربانی باید خیلی پیر نباشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب، خیلی پیر نباشد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: احوط اولی آن است که پیر نباشد، یعنی مغز استخوانش آب نشده باشد. (آیت الله سیستانی)

۴. تام الاجزاء بودن

قربانی باید تام الاجزاء باشد و ناقص کافی نیست؛ پس اگر واضح باشد کوری یا لنگی آن بنابر اقوی کافی نیست و اگر واضح نباشد به احتیاط واجب کافی نیست و احتیاط واجب آن است که چشمش سفید نشده باشد و باید گوش بریده و دم بریده و شاخ داخل آن شکسته یا بریده نباشد .

۵. لاغر نبودن

قربانی باید لاغر نباشد و اگر در گرده او پیه باشد کافی است:

قول اول: باید عرفاً لاغر نباشد. (آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: به احتیاط واجب عرفاً به آن لاغر نگویند. (آیات عظام امام و مکارم)

۶. خصی نبودن

قربانی نباید خصی باشد. (آیات عظام امام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۷. نکوبیده بودن بیضه‌ها

در این مسأله دو قول است:

قول اول: به احتیاط واجب بیضه آن را نکوبیده باشند. (امام)

قول دوم: به احتیاط مستحب بیضه آن را نکوبیده باشند؛ لذا قربانی کردن حیوانی که بیضه آن را کوبیده‌اند جایز

است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

البته آیت الله خامنه‌ای فرموده‌اند: اگر بیضه‌هایش کوفته شده ولی اخته نشده باشد قربانی آن کافی است.

۸. در اصل خلقت، بی دم و بی گوش و بی شاخ نباشد

در این مسأله سه قول است:

قول اول: به احتیاط واجب باید در اصل خلقت بی دم نباشد، ولی اگر گوش یا شاخ در خلقت اصلی نداشته باشد

بعید نیست که کافی باشد، اگرچه خلاف احتیاط است. (امام)

قول دوم: احوط و اولی این است که قربانی طوری نباشد که از اصل خلقت شاخ و دم نداشته باشد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

قول سوم: ذبح حیوانی که در اصل خلقت دم ندارد کافی نیست. (آیت الله خامنه‌ای)

۹. در اصل خلقت بدون بیضه نباشد

در مسأله دو قول مطرح است :

قول اول: بنا بر احتیاط واجب در اصل خلقت بی بیضه نباشد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: در اصل خلقت بی بیضه نباشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

نیابت در قربانی

مباشرت در ذبح شرط نیست و قربانی نیابت‌بردار است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

ایمان ذابح

در مورد شیعه بودن نایب در ذبح سه قول مطرح است :

قول اول: بنا بر احتیاط واجب ذابح باید شیعه باشد؛ بلکه خالی از قوت نیست. (امام خمینی)

قول دوم: ذابح باید مسلمان باشد و اگر شیعه نباشد مانعی ندارد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

قول سوم: اگر ذابح نایب در اصل مسئولیت قربانی است، به احتیاط واجب باید شیعه اثنی عشری باشد؛ اما اگر ذابح

فقط نایب در ذبح است و نیت قربانی را خود حاجی انجام می‌دهد، شیعه بودن نایب لازم نیست. (آیت الله خامنه‌ای)

حکم تکلیفی زمان ذبح

در مورد زمان قربانی دو قول مطرح است :

قول اول: احتیاط واجب آن است ذبح هدی را از روز عید تأخیر نیندازد. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: احتیاط مستحب است که در روز عید قربانی را انجام دهند و تأخیر آن تا آخرین روزهای ایام تشریق یعنی

یازدهم و دوازدهم و سیزدهم ذی‌الحجه جایز است. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

مقدم کردن قربانی بر رمی جمره عقبه عمداً

اگر قبل از رمی جمره عقبه در روز عید، عمداً قربانی نماید، در اعاده قربانی بعد از رمی سه قول است :

قول اول: در صورت امکان به احتیاط واجب باید اعاده شود. (آیات عظام امام و سیستانی)

قول دوم: معصیت کرده، ولی عملش صحیح است و اعاده لازم نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

در این مسئله چهار قول مطرح است :

قول اول: تأخیر عمدی ذبح از روز عید جایز نیست علی الاحوط، لکن اگر تأخیر شد عمداً یا جهلاً یا نسیاناً ذبح در شب کفایت می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: به احتیاط واجب، ذبح در شب، جز برای خائف کفایت نمی‌کند. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

تثلیث قربانی و مصرف آن

تثلیث قربانی یعنی اینکه قربانی را به سه قسمت تقسیم کرده و بخشی را به مؤمن هدیه دهد و بخشی را صدقه و بخشی را خودش بخورد، که در لزوم و عدم لزوم آن شش قول مطرح است :

قول اول: تثلیث واجب نیست اگرچه احتیاط مستحب است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: هدیه دادن قسمتی از قربانی و نیز خوردن قسمتی از آن احتیاط مستحب است، ولی صدقه دادن ثلث قربانی به فقیر مسلمان، بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: تقسیم ذبیحه به سه قسمت در صورت تمکن واجب است. (آیت الله مکارم)

روزه بدل از قربانی

اگر حاجی - به هر جهتی - قادر بر قربانی نباشد، موظف است ده روز روزه بگیرد؛ سه روز در حج و هفت روز پس از مراجعت از حج. (همه مراجع عظام)

جلسه دوازدهم: حلق و تقصیر

سومین واجب از واجبات روز عید، حلق و تقصیر است، که از عبادات می‌باشد.

بانوان باید تقصیر کنند، و غیرصروره مخیر است بین حلق و تقصیر اگر چه حلق افضل از تقصیر می‌باشد و در مورد صروره دو قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب باید سر را بتراشد و تقصیر کافی نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: مخیر است بین حلق و تقصیر و احتیاط مستحب این است که سر را بتراشد. (آیت الله مکارم)
وظیفه کسی که مو ندارد

قول اول: باید تیغ را بر سر بکشد و همین مقدار کافی است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب، علاوه بر کشیدن تیغ بر سر، تقصیر هم بکند. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: احتیاط جمع میان کشیدن تیغ بر سر و ناخن گرفتن است و اگر ریش یا شارب دارد، کمی از آن را نیز احتیاطاً کوتاه کند. (آیت الله مکارم)

تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ

قول اول: تراشیدن سر با ماشین‌های ته زن که مانند تیغ مو را می‌تراشد کافی است. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب باید با تیغ باشد و با ماشین ته زن کافی نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

حلق و تقصیر در شب یازدهم

کسانی که قربانی آنها در ساعت‌های پایانی روز عید انجام گرفته، آیا حلق و تقصیر در شب برای ایشان مجزی است؟ در این مسأله سه قول است:

قول اول: حلق در شب کافی و صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، سیستانی، زنجانی، فاضل و نوری)

قول دوم: به احتیاط واجب حلق و تقصیر در شب انجام نشود. (آیت الله مکارم)

اثر حلق و تقصیر در حلیت محرّمات

بعد از حلق یا تقصیر، تمام چیزهایی که بر اثر احرام بر حاجی حرام شده بود، به جز بوی خوش و زن، بر وی حلال می‌شود. (همه مراجع عظام)

تذکر: آیت الله سیستانی می‌فرمایند: همه استمتاعات جنسی پس از حلق یا تقصیر بر حرمت خود باقی است، ولی عقد کردن چه برای خود، چه برای دیگران و همچنین شهادت بر عقد پس از حلق یا تقصیر جایز است.

جلسه سیزدهم: واجبات منی (۴)

اشاره حجاج مکلفند در شب‌های یازدهم، دوازدهم و برای برخی شب سیزدهم در سرزمین منا بمانند، که در اصطلاح به آن بیتوته می‌گویند.

بیتوته در شبهای مذکور از واجبات حج است که باید با قصد قربت انجام شود.

مقدار و زمان بیتوته

در مورد زمان و مقدار بیتوته سه قول وجود دارد :

قول اول: بیتوته از غروب آفتاب است تا نصف شب. (امام)

قول دوم: مخیر است بین نیمه اول شب یا نیمه دوم شب تا طلوع فجر. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

معیار محاسبه نیمه شب

برای محاسبه نصف شب، آیا غروب آفتاب تا اذان صبح ملاک است یا تا طلوع آفتاب؟ در این مسأله چهار قول مطرح است :

قول اول: به احتیاط واجب نیمه شب را باید از اول غروب آفتاب تا طلوع آفتاب فردا حساب کرد و احتیاط مستحب است که از مغرب شرعی حساب کنند. (امام)

قول دوم: نیمه شب از غروب آفتاب تا طلوع فجر است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست

پنج گروه هستند که واجب نیست در شب‌های یازدهم و دوازدهم و سیزدهم در منا بمانند :

گروه اول: بیماران و پرستاران آنها و دیگر کسانی که برای آنها ماندن در منا به هر عذری که باشد مشقت داشته باشد. (همه مراجع عظام)

گروه دوم: کسانی که ترس آن دارند که اگر شب در منا بمانند مال اینها در مکه از بین می‌رود، به شرط اینکه مال معتد به و قابل توجه باشد. (همه مراجع عظام)

آیت الله سیستانی خوف بر جان و خوف بر آبرو را نیز اضافه کرده‌اند .

گروه سوم: شبانهایی که حیوانات آنها احتیاج دارد به چرانیدن در شب .

گروه چهارم: کسانی که متکفل آب دادن به حجاج هستند در مکه .

کسانی که برای تدارک نیازهای حجاج ناچارند در مکه بمانند (آیت الله سبحانی)

تذکر: آیات عظام خوئی، خامنه‌ای و سیستانی مورد سوم و چهارم را استثناء نکرده‌اند و قبول ندارند. و آیت الله هاشمی شاهرودی فرموده در استثناء گروه چهارم تأمل است .

گروه پنجم: کسانی که شب را در مکه (آیت الله سبحانی: در مسجد الحرام) بیدار، و تا صبح به عبادت مشغول باشند و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو .
تذکر: آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی گروه ششمی را نیز اضافه کرده‌اند.

آیت الله سیستانی می‌فرماید: طائفه دیگر کسی است که از مکه به قصد منا خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد که در این صورت می‌تواند در راه پیش از رسیدن به منا بخوابد. ولی اگر منزل او بعد از عقبه مدینین باشد نمی‌تواند در منزلش بخوابد .

آیات عظام تبریزی و خوئی و هاشمی شاهرودی فرموده‌اند: کسی که طواف خانه خدا را نموده و به عبادت خود باقی مانده و سپس از مکه خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد، چنین شخصی می‌تواند در راه بیتوته کند و به منا نیاید .

مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا

کسی که به جای بیتوته در منا می‌خواهد در مکه به عبادت مشغول شود، چه مقدار عبادت کند و کیفیت آن چگونه باید باشد؟

در این مسأله دو قول مطرح است :

قول اول: از اول شب تا طلوع فجر در مکه بیدار، و به عبادت مشغول باشند، و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: کسی که از منا اول شب یا پیش از آن بیرون رفته و در مکه در تمام مدت نیمه دوم شب تا طلوع فجر، به جز اندک زمانی که برای حوائج ضروری مانند خوردن و آشامیدن و امثال آن لازم است، مشغول به عبادت شده و اشتغال به آن، او را از برگشتن به منا باز داشته است بیتوته بر او واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

تذکر: عبادت در کلام آیت الله سیستانی مطلق است و شامل مستحبات مثل طواف مستحب، تلاوت قرآن و نگاه به کعبه می‌شود.

کفاره ترك بیتوته از روی علم و عمد

قول اول: بنا بر احتیاط واجب برای هر شب یک گوسفند کفاره بدهد. (آیت الله مکارم)

قول دوم: برای هر شبی باید یک گوسفند قربانی کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

ترك بيتوته از روی نسیان یا جهل

قول اول: برای هر شبی باید یک گوسفند قربانی کند. (امام)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهد. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

محل ذبح کفاره ترك بيتوته

در این مسأله دو قول است :

قول اول: محل معینی ندارد حتی می‌تواند پس از مراجعت به محل خود قربانی کند. (امام)

قول دوم: به احتیاط واجب باید در منا قربانی کند، اما اگر در منا قربانی نکرد هر جا که قربانی کند مجزی است.

(آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی)

وجوب بيتوته شب سیزدهم

بيتوته شب سیزدهم بر سه طائفه واجب است :

اول: کسی که در حال احرام صید کرده است. (همه مراجع عظام)

دوم: کسی که در روز دوازدهم بعد از اذان ظهر از منا کوچ نکرده و غروب شب سیزدهم را درک کرده است. (همه

مراجع عظام)

سوم: کسی که در حال احرام با زن نزدیکی کرده باشد؛ چه قبلاً و چه دبراً، چه با همسر خود یا اجنبیه. (آیت الله

سیستانی: بنا بر احتیاط واجب)

جلسه چهاردهم: رمی جمرات روزهای یازدهم و دوازدهم

در روزهای یازدهم و دوازدهم حجاج باید جمرات سه‌گانه را رمی کنند. عدد سنگریزه‌ها شرایط و واجبات آن و کیفیت انداختن به همان نحو است که در رمی جمره عقبه گفته شد.

ترك رمی جمرات عمداً

اگر رمی جمرات را ترک کند به حج او ضرر نمی‌رساند و حج صحیح است، گرچه در صورت عمد معصیت‌کار است. رمی روز سیزدهم

سه گروهی که بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب بود، آیا باید در روز سیزدهم جمرات سه‌گانه را رمی کنند؟ در این مسأله دو قول مطرح است :

قول اول: اگر بیتوته کنند، واجب است بنابر احتیاط روز سیزدهم رمی جمرات کنند. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: باید در روز سیزدهم رمی جمرات را انجام دهد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

موالات در رمی

در این مسأله چهار قول است :

قول اول: موالات لازم نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب رعایت موالات نسبت به رمی تمام سنگها لازم است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: بنابر احتیاط موالات لازم است مگر آنکه چهارسنگ را رمی کرده باشد. (آیت الله مکارم)

رمی در شب یازدهم برای معزورین از رمی در روز دهم و یازدهم

برای کسانی که از رمی در روز دهم و یازدهم معزورند، و طبق نظر مرجعشان می‌خواهند در شب رمی کنند، آیا می‌توانند در شب یازدهم رمی هر دو روز را انجام دهند؟

در این مورد دو قول است :

قول اول: هر دو مورد صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: رمی جمرات - برای غیر چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معزورند می‌توانند - واجب است در روز باشد، اما زنان، ضعفا، مریضها و مثل آنان که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا جهت دیگر نمی‌توانند رمی کنند، باید برای رمی در روز نایب بگیرند. (آیت الله سیستانی)

جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حلق یا تقصیر

اگر به جهتی روز عید موفق به قربانی یا حلق و تقصیر نشود، رعایت ترتیب در مورد مذکور لازم نیست.

اگر دیگران از رفع عذر معذور از رمی مأیوس باشند، آیا می‌توانند از طرف او رمی جمرات کنند؟

این مسأله دو صورت دارد :

صورت اول: معذور نمی‌تواند اذن دهد، مانند شخص بیهوش و طفل غیرممیز؛ در این صورت دو قول است:

قول اول: استنابه باید با اجازه معذور باشد و اگر نتواند اذن بدهد ولی او یا شخص دیگر از طرف او به جا آورد.

(آیات عظام سیستانی و مکارم)

البته آیت الله مکارم افزوده‌اند: و در سال بعد خودش نایب بگیرد.

قول دوم: اذن معتبر نیست. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

صورت دوم: معذور می‌تواند اذن دهد، مانند شخص مریض و علیل. در این صورت سه قول است:

قول اول: اگر نایب از رفع معذور مأیوس باشد یا نتواند اذن بگیرد، لازم نیست از او اذن بگیرند اگرچه احوط است.

(آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: وظیفه عاجز نایب گرفتن است و استنابه بدون اذن او تحقق پیدا نمی‌کند مگر اینکه از نایب گرفتن هم

عاجز باشد مثل بیهوش که در صورت قبل حکم آن بیان شد. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

رفع عذر پس از رمی جمرات توسط نایب

اگر از رمی معذور باشد و نایب بگیرد و بعد از عمل نایب، متمکن از رمی گردد، آیا لازم است رمی را اعاده کند؟

در این مورد چند قول است :

قول اول: اعاده رمی واجب نیست اگرچه احوط است. (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: اگر قبل از گذشتن زمان رمی متمکن از رمی شود. (آیت الله مکارم: به احتیاط واجب) باید خودش رمی را

اعاده کند. (آیات عظام زنجانی و مکارم)

قول سوم: اگر مأیوس از رفع عذر بود بنابر احتیاط واجب باید خودش نیز رمی کند. (آیات عظام خوئی، تبریزی،

سیستانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول چهارم: اگر قبل از یأس نایب گرفته و بعد متمکن از رمی شده، باید (آیت الله سبحانی: به احتیاط واجب)

خودش اعاده کند و چنانچه بعد از یأس نایب گرفته، با رفع عذر اعاده لازم نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و سبحانی)

قول پنجم: اگر با یأس از رفع عذر نایب گرفته و یا نایب بعد از یأس از رفع عذر منوب عنه، رمی انجام داده باشد،

اعاده لازم نیست، و در غیر این دو صورت اعاده واجب است. (آیت الله فاضل)

اگر به جهتی رمی را در روز خودش انجام ندهد، باید روز بعد قضای آن را به جا آورد. در این صورت در مورد مقدم داشتن قضای رمی روز قبل، دو قول مطرح است :

قول اول: واجب است (به سبیل فتوا یا احتیاط واجب) رمی هر سه جمره قضا شده روز یازدهم را انجام دهد، سپس رمی روز دوازدهم یا قضای آن را انجام دهد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

قول دوم: می‌تواند هر جمره‌ای را ابتدا برای قضای روز یازدهم و بعد از آن برای ادا یا قضای روز دوازدهم رمی نماید، ولی به احتیاط واجب باید بین آن دو قدری فاصله بیاندازد. (آیت الله سیستانی)

شك در صحت رمی

اگر پس از رمی شك کند که رمی را صحیح انجام داده یا نه، اعتنا نکند و بنابر صحت بگذارد. (همه مراجع عظام)

شك در انجام رمی جمرات

اگر در انجام رمی جمرات شك کند، دو صورت دارد :

صورت اول: بعد از گذشت روز رمی، شك می‌کند: در این صورت به شك خود اعتنا نکند. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: در همان روز شك می‌کند: باید رمی را به جا آورد. (همه مراجع عظام)

شك در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه

اگر در هنگام رمی جمره عقبه، شك کند جمره اولی یا وسطی و یا هر دو را رمی کرده یا نه یا شك کند صحیح انجام داده یا نه؟ اعتنا نکند. (تمام مراجع عظام)

شك در تعداد سنگ‌ها

اگر در هر یک از جمرات نسبت به عدد ریگ‌های زده شده شك کند چند صورت دارد :

صورت اول: در حین رمی در تعداد سنگ‌ها شك کند، که در این صورت باید بنابر کمتر بگذارد و رمی را تکمیل کند. (همه مراجع عظام)

صورت دوم: بعد از شروع در رمی جمره بعدی، در تعداد سنگ‌های جمره قبلی یا در صحت رمی آن شك کند، که در این صورت دو قول است:

قول اول: اگر بداند چهار سنگ از قبلی را انداخته و شك کند که بقیه یا بعضی از آنها را انداخته یا نه، به احتیاط واجب، بقیه را اتیان کند، اگرچه بعد از اتیان جمره بعدی باشد، ولی اگر در کمتر از چهار شك داشته باشد، تا مقدار

چهار اعتنا نکند و سه سنگ دیگر را بزند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)

البته آیت الله مکارم نسبت به فرض اخیر فرموده: به احتیاط واجب سه سنگ دیگر را بزند.

قول دوم: در هیچ یک از فروض مسأله به شک خود اعتنا نکند. (آیت الله سیستانی)

صورت سوم: بعد از انصراف از رمی و مشغول شدن به کارهای دیگر غیر از رمی جمره بعدی شک کند، در این صورت چند قول مطرح است :

قول اول: به احتیاط واجب بنا بر اقل بگذارد و رمی را تکمیل کند. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: به شک خود اعتنا نکند اگر شک بعد از انصراف و صدق فراغ باشد عرفاً، و اگر قبل از آن است باید تدارک کند. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: بنا بر کمتر می‌گذارد و چنانچه موالات بهم نخورده باقیمانده را بجا می‌آورد و اگر موالات بهم خورده احتیاط آن است که آن را تکمیل کند و سپس از نو هفت سنگ بزند مگر آنکه چهار سنگ زده باشد. (آیت الله مکارم)

نَفَر از منادر روز دوازدهم

در روز یازدهم غیر از رمی جمرات سه گانه وظیفه‌ای ندارد و خروج از منا - چه قبل از ظهر و چه بعد از ظهر - اشکالی ندارد؛ اما در روز دوازدهم خروج از منا پیش از ظهر برای افرادی که از ماندن در منا معذورند جایز است. ولی در مورد غیر معذورین از ماندن در منا، خروج قبل از ظهر جایز نیست.

البته آیت الله سیستانی فرموده‌اند: اگر در منا متعلقاتی دارد از قبیل رحل و اثاث که مستلزم برگشتن باشد، می‌تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد. و اگر متعلقاتی ندارد بنا بر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد به احتیاط واجب باید چه پیش از ظهر و چه بعد از ظهر برای نَفَر برگردد. (آیت الله سیستانی)

خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت

اگر قبل از ظهر روز دوازدهم از منا کوچ کند، آیا لازم است به منا برگردد؟

در این مسأله سه قول است :

قول اول: برگشتن به منا جهت نَفَر بعد از ظهر واجب نیست، و اگر چه رفتن او به مکه قبل از ظهر جایز نبوده است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب باید برای تحقق نَفَر برگردد. (آیت الله مکارم)

قول سوم: اگر در منا متعلقاتی از قبیل رحل و اثاث بجا گذارد که مستلزم برگشتن باشد، می‌تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد - چه پیش از ظهر و چه بعد از ظهر - و قبل از غروب یا روز بعد کوچ کند. و اگر متعلقاتی ندارد، بنابر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود، گرچه نیت برگشتن داشته باشد. و اگر خارج شد به احتیاط واجب باید برای نفر بازگردد، چه پیش از ظهر، چه بعد از آن. (آیت الله سیستانی)

جلسه پانزدهم: اعمال مکه

اشاره اعمال مکه عبارتند از:

۱. طواف زیارت؛
۲. نماز طواف زیارت؛
۳. سعی بین صفا و مروه؛
۴. طواف نساء؛
۵. نماز طواف نساء.

کیفیت انجام این اعمال به همان نحو است که در اعمال عمره گفته شد و تفاوت فقط در نیت است.

زمان انجام اعمال مکه

در مورد زمان انجام اعمال مکه چند مطلب مورد وفاق است:

۱. مستحب است روز عید بعد از فارغ شدن از اعمال منا، اعمال مکه انجام بگیرد.
 ۲. جایز است تأخیر اعمال مکه تا روز یازدهم و بعید نیست که تأخیر تا آخر ذی‌الحجه جایز باشد.
- از لحاظ حکم تکلیفی برخی مانند آیات عظام گلیایگانی و صافی فرموده‌اند: اگرچه احوط آن است که تأخیر نیندازد.

تقدیم طوافها و سعی حج بر وقوفین

برای سه گروه تقدیم اعمال مکه بر وقوفین - بعد از این که محرم به احرام حج شدند - جایز است:

۱. خائفین حیض و نفاس به طوری که بترسند بعد از برگشت پاک نشوند و نتوانند بمانند تا پاک شوند.
۲. یرمردها و پیرزنهایی که به جهت ازدحام در موقع مراجعت عاجز از طواف باشند.
۳. اشخاص مریضی که بترسند در وقت ازدحام طواف کنند یا از طواف عاجز باشند.

سؤال: آیا تقدیم اعمال مکه برای معذورین واجب است؟

جواب: در این مسأله چند قول است :

قول اول: تقدیم واجب نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: احتیاط واجب آن است که ترک نکنند. (آیت الله مکارم)

تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف

سه گروهی که اعمال مکه را بر وقوفین مقدم کردند، اگر کشف خلاف شد یعنی مثلاً خائف حیض و نفاس، حائض و

نفساء نشد... وظیفه چیست؟

در این مسأله چند قول وجود دارد :

قول اول: اعمالی که مقدم داشتند کفایت می‌کند، اگرچه اعاده احوط است (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)
قول دوم: به احتیاط واجب بعد از برگشت از منا در ایام تشریق اگر ممکن شود والا تا آخر ذی الحجه طواف و سعی را به جا آورد. (آیت الله مکارم)

چند مسأله

مسأله اول: کسانی که به واسطه عذر، مثل پیری و خوف حیض، طواف زیارت و طواف نساء را مقدم داشتند، بوی خوش و زن بر آنها حلال نمی‌شود و تمام محرمات بعد از تقصیر یا حلق حلال خواهد شد. (همه مراجع عظام)
مسأله دوم: سوال: کسانی که اعمال حج را مقدم بر وقوفین می‌نمایند، آیا باید اقرب زمان به موقوفین را رعایت کنند؟
جواب: لازم نیست .

مسأله سوم: تشخیص عذر با کیست؟

تشخیص عذر با خود مکلف است. (همه مراجع عظام)

آیت الله سبحانی: و علاوه بر آن آنجایی که عرف متشرع هم تأیید کند عذر احراز می‌گردد.

آیت الله زنجانی: حاجی باید ببیند معمول مردم، وضعیت وی را عذر می‌دانند یا خیر، و علم و سواس و علم کسی که کمترین دشواری را عذر می‌داند، ملاک نیست و باید به متعارف رجوع کند.

مسأله چهارم: س: کسی که او را به وسیله تخت طواف می‌دهند، آیا می‌تواند اعمال حج خود را بر وقوفین مقدم بدارد؟

ج: اگر در هر صورت باید او را طواف دهند و عذر دیگری نیست، نمی‌تواند مقدم بدارد. (به اتفاق مراجع عظام بجز آیت الله سبحانی) مگر اینکه بعد از برگشتن از منا طواف با چرخ و تخت و امثال آن نیز برای آنها مشکل باشد و یا اینکه خوف داشته باشند بعد از ایام تشریق توان نشستن بر چرخ را پیدا نکند که در این صورت اگر مقدم داشت در طبقه بالا طواف کردند و نماز خواندند نایب آنها نیز در همان زمان در پایین طواف کند و نماز بخواند کفایت می‌کند.

مسأله پنجم: س: آیا نایب هم، اگر خوف حیض یا مرض داشته باشد، می‌تواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارد؟

ج: مانع ندارد. (تمام مراجع عظام)

مسأله ششم: آیا تقدیم اعمال مکه برای این چهار گروه باید با احرام حج باشد یا بدون احرام هم جایز است؟

باید بعد از احرام حج باشد و اگر بدون احرام انجام دهند، به نظر همه مراجع عظام (به فتوا یا احتیاط واجب) مجزی نیست .

مسأله هفتم: اگر از روی جهل و بدون احرام، اعمال مکه را مقدم داشتند، در این مسأله دو قول است :

قول اول: بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. (آیت الله مکارم)

قول دوم: کفایت نمیکند. (سایر مراجع عظام)

جلسه شانزدهم: احکام موارد خاص در عمره و حج

۱- وظیفه معذوران

یکی از ویژگیهای مهم احکام دین، تناسب آنها با توانایی افراد است، یعنی وظیفه هریک از افراد نسبت به مسائل شرعی متناسب با قدرت و توانایی او مشخص شده است. بنابراین در اعمال عمره و حج، کسانی که عذری دارند و از به جا آوردن برخی از اعمال معذورند نیز به طور واضح مشخص شده است که در این بخش به بیان وظیفه چهار گروه از معذوران یعنی بیماران و محصوران و مصدودان و بانوان معذور به عذر شرعی می‌پردازیم.

وظیفه بیماران

هر چند بیمارانی که از به جای آوردن اعمال عمره و حج عاجزند، مستطیع نیستند و حج بر آنها واجب نیست، اما چنانچه به حج رفتند یا در اثناء اعمال بیمار شدند، وظیفه آنها بدین شرح است:

الف) احرام و وقوف در عرفات و مشعر الحرام هر چند با وقوف اضطراری و بیتوته در منا را باید خودشان به جا آورند.

ب) بقیه اعمال را به کمک دیگران انجام دهند.

ج) چنانچه نتوانند با کمک دیگران اعمال را به جا آورند، نایب بگیرند.

وظیفه محصورشدگان

محصور، بیماری است که نتواند به مکه برود یا نتواند اعمال عمره یا حج را به جا آورد. کسی که محصور شده وظیفه اش بدین شرح است:

* اگر برای عمره محرم شده و نتواند به مکه برود، باید قربانی یا پول آن را به وسیله شخص امینی به مکه بفرستد تا در آنجا ذبح کنند.

* اگر برای حج محرم شده و نتواند به عرفات برود، باید قربانی یا پول آن را به منا بفرستد تا در آنجا ذبح کند.
* در هر دو صورت با آن شخص قرار بگذارد که در روز خاص و ساعت معینی آن حیوان را ذبح کند؛ در حج روز عید قربان را قرار بگذارد و در عمره تمتع پیش از رفتن حجاج به عرفات.
* در روز قرار، پس از وقت معین شده که حیوان را ذبح کرده‌اند، تقصیر کند و از احرام خارج شود.
* و تنها برای طواف نساء نایب بگیرد تا برایش به جا آورند.

وظیفه مصدودها

مصدود کسی است که دشمن یا شخص دیگری او را از به جا آوردن عمره یا حج باز داشته است. شخص مصدود باید برای بیرون رفتن از احرام:

* در محلی که مصدود شده یک شتر یا گاو یا گوسفندی را به قصد بیرون رفتن از احرام ذبح کند.
* پس از آن تقصیر کند و با این دو عمل از احرام خارج می‌شود و طواف نساء نیز لازم نیست.

اعمال عمره و حج بانوان معذور به عذر شرعی

اگر برای بانوان عذر شرعی پیش آید یعنی حائض شوند، در غیر احرام در مسجد شجره و طواف و نماز آن مشکل خاصی وجود ندارد؛ زیرا در سایر اعمال طهارت از حدث شرط نیست و محل اقامه آن مسجد نمی‌باشد.

اما وظیفه آنها نسبت به توقف در مسجد شجره برای احرام:

* چنانچه بتوانند در حال عبور محرم شوند، همین گونه عمل کنند.

۲. اگر نتوانند در حال عبور محرم شوند، در بیرون مسجد، محاذی مسجد یعنی دو سمت راست یا چپ آن محرم می‌شوند. و در مسجد شجره و یا محاذی آن تجدید احرام نمایند.

البته آیت الله خامنه‌ای فرموده‌اند فقط در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام نماید.

۳. می‌توانند با نذر پیش از میقات، مثلاً در مدینه محرم شوند.

و وظیفه آنان نسبت به طواف و نماز طواف نیز بدین شرح است:

اگر بتوانند باید صبر کنند تا پاک شوند و این اعمال را به جا آورند.

و اگر نتوانند صبر کنند،

الف) در عمره مفرده باید برای این طواف و نماز آن نایب بگیرد، و پس از انجام آن توسط نایب، سعی و تقصیر نماید و بعد از آن برای طواف نساء و نماز آن نایب بگیرد.

ب) در عمره تمتع با همان احرام نیت را به حج افراد مبدل کرده و به عرفات و مشعر و منا رفته و پس از آنکه پاک شد اعمال مکه را به جا می آورد، و سپس یک عمره مفرده انجام می دهد.

البته اگر در حال طواف بعد از دور چهارم حائض شود، باید سریعاً از مسجد الحرام خارج شود؛ پس اگر قبل از روز نهم پاک می شود باید صبر کند و پس از غسل و وضو طواف ناقص را تکمیل نماید و نماز و سعی و تقصیر را به جا بیاورد و برای حج تمتع در مکه محرم شود و به عرفات برود.

و چنانچه تا روز نهم پاک نمی شود، سعی کند و تقصیر نماید و سپس برای حج تمتع محرم شود و به عرفات و مشعر برود و اعمال حج را به جا آورد و قبل از اعمال مکه و یا پس از آن طواف ناقص عمره را تکمیل نماید و نماز آن را بخواند.

ج) در حج تمتع اگر بعد از وقوفین و اعمال منا حائض شود، باید صبر کند تا زمان پاکی و اعمال مکه را به جا آورد و چنانچه نمی تواند صبر کند برای طواف زیارت و نماز آن نایب بگیرد و سعی را خودش انجام دهد و بعد از آن برای طواف نساء و نماز آن نایب بگیرد.

البته اگر از قبل می داند که حائض خواهد شد می تواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارد به این صورت که در مکه محرم می شوند برای حج تمتع و طواف و نماز و سعی و طواف نساء و نماز آن را به جا می آورد و بعد به عرفات می رود و سایر اعمال را انجام می دهد.

احکام حیض

در صورتی خون حکم حیض را دارد که شرایط زیر را داشته باشد:

۱. خون بعد از ۹ سالگی^{۸۹}

۲. از سه روز کمتر نباشد

۳. از ده روز بیشتر نباشد.

۴. توالی سه روز:

توالی در سه روز اول شرط است.

۸۹. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۴۴۰ - ۴۴۲.

۵. استمرار خون در سه روز ولو در فضای داخل فرج؛ البته استمرار عرفی خون به نظر اکثر مراجع کافی است و قطع خون به صورت مختصر مخلّب به استمرار نیست،

۷. خون قبل از یائسگی باشد.

معیار یائسگی

قول اول: سن یائسگی در سیده، تمام شدن ۶۰ سال، و در غیر سیده، تمام شدن ۵۰ سال قمری است. (امام،)

قول دوم: با اتمام ۶۰ سالگی در سیده و غیر سیده یائسگی نسبت به حیض تحقق می‌یابد، و احتیاط مستحب در زنان غیر سیده در فاصله ۵۰ تا ۶۰ سالگی آن است که اگر خصوصیات حیض را داشت بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند. حکم یائسگی در عده که موجب سقوط عده است بنا بر اظهر محدود به پنجاه سال است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: سن یائسگی مطلقاً اتمام پنجاه سال قمری است مگر اینکه خون صفات حیض و شرایط آن را داشته باشد. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: در تعیین حدّ دقیق سن یائسگی تأمل و احتیاط لازم است. بانوان می‌توانند در این مسأله به مجتهد جامع‌الشرایطی که فتوای مشخصی در این زمینه دارد رجوع کند. (آیت الله خامنه‌ای)

۵۰ سال قمری = ۴۸ سال و ۶ ماه شمسی

۶۰ سال قمری = ۵۸ سال و ۷۷ روز منهای ۱۲ ساعت.

خروج خون از مهبل

۱. اگر خون از مهبل خارج شود با سایر شرایط بدون اشکال حیض تحقق می‌یابد.

۲. اگر خون داخل فضای فرج شود، ولی از مهبل خارج نشود، در این صورت چند قول است:

قول اول: حیض تحقق نیافته و لازم است ابتدای حیض خون بیرون بیاید. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین تروک حائض و عبادات مستحاضه (امام)^{۹۰}

تجاوز خون از ده روز

اگر خون از ده روز تجاوز نکند، تمام ایامی که زن خون دیده حیض حساب می‌شود، اگرچه خلاف عدد عادتش باشد و چنانچه خون از ده روز تجاوز کند دو حالت دارد:

۹۰. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۴۴۲؛ تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۶، فصل فی غسل الحیض.

حالت اول: دارای عادت است:

۱. عادت وقتی عددیه: خونی که در ایام عادت دیده اگرچه نشانه‌های حیض را نداشته باشد، حیض است و مابقی استحاضه، اگرچه نشانه‌های حیض را داشته باشد.

۲. عادت وقتی فقط که این خانم یا ذات تمییز است یا غیر ذات تمییز:

۱. ذات تمییز: وظیفه او رجوع به صفات است؛ یعنی اگر خونی که دیده در بعضی از روزها صفات حیض را داشته و در بعضی از روزها صفات استحاضه را داشته است، روزهایی که صفات حیض را داشته (با وجود سایر شرایط) حیض قرار می‌دهد و مابقی را استحاضه.

۲. غیر ذات تمییز: اگر اقارب او در ایام حیض متفقه العادات باشند، وظیفه‌اش رجوع به اقارب است.

و اگر اقارب او متفقه العادات نباشند؛ وظیفه‌اش رجوع به روایات است؛ یعنی هفت روز را حیض قرار دهد و مابقی را استحاضه. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

۳. عادت عددیه فقط: که دو حالت دارد:^{۹۱}

حالت اول: ذات تمییز است که در این صورت باید به عدد حیض خود مراجعه کند.

آنچه صفات حیض را دارد سه صورت دارد:

۱. به اندازه ایام عادتش است: در این صورت همه آن حیض است و بقیه را استحاضه قرار دهد.

۲. کمتر از ایام عادتش است: در این صورت آن مقدار به علاوه چند روز بعد که به اندازه عادتش تکمیل شود حیض است و بقیه استحاضه.

۳. بیشتر از ایام عادتش بوده: به اندازه ایام عادتش حیض است و مابقی استحاضه (عدد ملاک است). (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

۹۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۴۹۳.

حالت دوم: غیر ذات تمییز است، که در این صورت باید از اول خون بینی به اندازه روزهای عادتش را حیض و مابقی را استحاضه قرار دهد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم)

نقاء متخلّل (پاکی وسط در ایام حیض)

اگر سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و مجدداً خون ببیند و مجموعاً از ده روز تجاوز نکند، آیا پاکی وسط حکم حیض را دارد یا نه؟

در این مسأله سه قول است: ۹۲

قول اول: اگر مجموع پاکی وسط به علاوه دو خون طرفین آن از ده روز تجاوز نکند، روزهایی که در وسط پاک بوده نیز حیض است. (آیات عظام امام و خامنه‌ای)

قول دوم: نقاء متخلّل، حکم حیض را ندارد و عبادات در آن صحیح واقع می‌شود. (آیت الله مکارم)
قول سوم: در ایام پاکی وسط بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند. ۹۳ (آیت الله سیستانی)

حکم لکه‌بینی بانوان

لکه بینی بانوان سه حالت دارد:

حالت اول: اگر در ابتدای شروع خون‌بینی، مقداری خون ببیند و قبل از سه روز از درون قطع شود، در این صورت حکم استحاضه را دارد.

حالت دوم: اگر در ابتدای شروع خون‌بینی، خون موجود در مهبل به صورت لکه‌بینی خارج می‌شود، که در این صورت اگر داخل خون باشد و تا سه روز ادامه پیدا کند، حیض است.

حالت سوم: اگر بعد از سه روز خون دیدن، تا قبل از ده روز لکه‌بینی داشته است که در این صورت اقوال چهارگانه مسأله قبلی جاری است.

ورود حائض و جنب به مسجدین

توقف جنب و حائض در مسجدالحرام و مسجدالنبی و همچنین سایر مساجد حرام است و عبور کردن از سایر مساجد یعنی از یک در وارد و از دیگر خارج شدن جایز است؛ و عبور و اجتياز حائض و جنب در مسجدین حرام است مطلقاً، حتی در قسمت‌های توسعه یافته آن. ۹۴

۹۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۴۸۳.

۹۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۴۴۴.

۹۴. مناسک محشی، م ۱۳۴۰.

در رابطه با توقف مستحاضه متوسطه و کثیره در مسجدالحرام و مسجدالنبی ﷺ دو قول است: ۹۵

قول اول: ورود و توقف در مسجدالحرام و مسجدالنبی برای مستحاضه جایز است، اگر چه غسل‌های واجبش را انجام نداده باشد، گرچه خلاف احتیاط استحبابی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و سیستانی)

قول دوم: ورود و توقف مستحاضه کثیره در مسجدین بدون غسل‌های واجب نماز جایز نیست. (آیات الله مکارم)

حج معلولان

اگر معلول جسمی به حج برود و بتواند خودش اعمال حج را بجا آورد، نمی‌تواند از دیگری کمک بگیرد؛ پس خودش نیت کرده و تلبیه را می‌گوید و طواف و نماز و سعی و تقصیر و طواف نساء و نماز آن را بجا آورده و سپس برای حج محرم شده و اعمال آن را به ترتیب به جا خواهد آورد.

ولی چنانچه از بجا آوردن بعضی از اعمال نیاز به کمک گرفتن از دیگری داشته باشد، کمک می‌گیرد؛ مثلاً کسی را اجیر می‌کند که او را با ویلچر طواف یا سعی دهد و در مواردی که امکان انجام عمل برایش مقدور نباشد باید نایب بگیرد که از طرف او انجام دهد.

فراموشی برخی از اعمال و حکم اعاده یا قضای آنها

چنانچه عملی از اعمال عمره یا حج فراموش شود، اعمال بعدی بجای آورده شود، در برخی از موارد اعاده یا قضای همان عمل کافی است، ولی در برخی از موارد، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود. لذا به زائران توصیه شود چنانچه عملی را فراموش کردند یا متوجه شدند باطل بجا آوردند، حکم آن را جویا شوند و به وظیفه خود عمل کنند.

۳- مستحبات مکه

ایام اقامت در مکه از فرصت‌های طلایی و ارزشمند عمر انسان محسوب می‌شود که نباید این فرصت را بیهوده گذرانند یا به کارهای بی ارزش یا کم ارزش مصروف داشت.

به جز اعمالی که جزو واجبات عمره و حج شمرده می‌شود، برخی از کارها در مکه مکرمه مستحب است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

الف) تلاوت قرآن که تأکید بسیار شده و ختم قرآن در مکه فضیلت بسیار دارد.

ب) طواف مستحب، با همان شرایطی که در طواف واجب گفته شد با این تفاوت که نماز این طواف لازم نیست پشت مقام به جا آورده شود.

طواف مستحب را می‌توان برای خود یا به نیابت از شخص دیگر، اعم از زنده یا مرده، یک یا چند نفر به جا آورد.
ج) طواف وداع؛ در آخرین لحظات اقامت در مکه و پیش از بیرون رفتن از آن مستحب است طواف وداع بجا آورده شود.

د) نگاه به کعبه و دعا کردن برای خود و دیگران.

هـ) زیارت قبور اولیاء الهی از جمله قبر حضرت ابوطالب و خدیجه در قبرستان حجون.

و) نماز در مساجد معروف مکه مثل مسجد جنّ و مسجد الرایة.